

Ujházi Lóránd¹

A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói

1. Bevezetés

A 20. század második felétől a regionális és a globális nemzetközi szervezetek a politika integráns részévé váltak. Ez jelentős újdonsága az „új világrendnek” és a nemzetközi kapcsolatoknak, amelyeket addig a nemzetállamok domináltak. Bár a nemzetközi szervezetek feladategyüttese egyre szerteágazóbbá váltak (BROWNLIE 1998: 60–61), működésük ma is ugyanazon az alappilléren nyugszik: a békén, valamint az emberi jogok védelmén és előmozdításán. Ez a küldetés-tudat teremtette meg a nemzetközi szervezetek és a katolikus egyház közötti elvi és gyakorlati együttműködés közös platformját (ARAUJO 2012: 249). Ugyanakkor az egyház prominens képviselőinek megnyilatkozásai, bármennyire is hasonlítanak a nemzetközi szervezetek retorikájához, nem pusztán filantróp vagy hangzatos biztonságpolitikai megfontolásokon alapulnak. Az egyház egyetemes békemissziójának ugyanis a reálpolitikán túl sokkal inkább teológiai és vallástörténeti okai vannak (GURIAN–FITZSIMONS 1954). A kereszténység a multietnicitású Római Birodalomban született. Missziója a különböző népek és kultúrák iránti nyitottság jegyében zajlott.² Maga az alapító, a Názáreti Jézus jelöli ki követői számára a későbbi világmisszió alapjait. „Én kaptam minden hatalmat a mennyben és a földön. Menjetek el az egész földre, s tegyetek tanítványommá minden népet” (Mt 28,19).

¹ Intézetvezető egyetemi tanár, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Vallás és Társadalom Kutatóintézete; tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet, Eljárásjogi Tanszék.

² Az alapvetően nem vallásos orientációjú vallásfilozófia is rámutat arra a „nemzetközi” útra, amelyet a kereszténység már röviddel a létrejötte után bejárt (BETZ 1994: 1–25).

Ebben a tanulmányban a katolikus egyház, illetve az annak központi vezetés-irányításáért felelős Apostoli Szentszék és a legjelentősebb nemzetközi aktor, az ENSZ kapcsolatát elemzem. Hipotézisem, hogy a jelenlegi pápa nagyívű békemissziójának eredményes végrehajtása miatt a nemzetközi szervezetek és az ENSZ szerepe a szentszéki külpolitikában felértékelődik, és a közös célokra, illetve értékazonosságra kerül a hangsúly. Továbbá a pápa a II. Vatikáni Zsinat hiteles közvetítője is. A zsinat korszakos eredménye, hogy a nemzetközi szervezetek által is hangoztatott célkitűzéseknek „teológiai nyelvezetet” adott, és kapacitálta az egyházat a dialógus, illetve a közös célok megvalósítására. A zsinati pápák után II. János Pál és XVI. Benedek is aktív külpolitikát folytatott. A biztonsági környezet és egyéb egyházpolitikai okok miatt a Szentszék külkapcsolatában a nemzetállamokkal való bilaterális megállapodások jelentették a súlypontot. Bár a bilaterális megállapodások jelenleg is fontos szerepet töltenek be a Szentszék külpolitikájában, a nemzetközi szervezetek jól illeszkednek a pápa által vizionált világbéke és a globális válságkezelés megvalósításához. A Szentszék és az ENSZ kapcsolatát (legalább) három szempontból lehet vizsgálni: 1. pápai és szentszéki megnyilatkozások, amelyek a szervezet jelentőségéről, feladatairól vagy akár hiányosságairól szólnak; 2. a tényleges jelenlét, tevékenység és együttműködés az ENSZ-en és annak szakosított szervezetein belül; 3. az ENSZ-közgyűlés előtt elhangzott pápai beszédek és követi megnyilatkozások.

2. Közös elemek a katolikus egyház és a modern nemzetközi szervezetek biztonságfelfogásában

A katolikus egyházat és az egyház legfőbb vezetés-irányítási szervét nem csak a diplomáciai kapcsolat fűzi az ENSZ-hez. Olyan markáns közös pontok fedezhetők fel, amelyek rendszerszinten egyetlen más vallás tekintetében sem találhatók meg.

Elsőként érdemes megemlíteni a nemzetközi karaktert és a multietnicitásra való nyitottságot, ami már a korai egyházi iratokkal igazolható. Péter pütkösdí beszéde egyháztani alapparadigmának tekinthető, hiszen megfogalmazódik benne, hogy a születendő vallási közösség az egyetemesség igényével lép fel, és az addigi szokásoktól eltérően egyetlen néphez sem kötődik kizárólagosan. A térítő és missziós munka, majd a különböző népek között folytatott lelkipásztori tevékenység a pütkösdí „program” kiteljesedésének is tekinthető

(FANNING 2009). Ez a kereszténységet konstituáló egyetemesség a keresztény felekezetek közül csak a katolikus egyházban maradt fenn.³ Jogosan titulálja ezért Robert John Araujo és John A. Lucal a Szentszékot (de a katolikus egyházat is) a nemzetközi szervezetek (egyedülálló) előfutárának (ARAUJO–LUCAL 2004: 305–350).

A katolikus egyház és a nemzetközi szervezetek atipikus jellegükből adódóan már küldetésük megfogalmazása kapcsán is hasonlóságot mutatnak. Ahogy ugyanis a kereszténység elszakad a lokális jellegtől, azzal létezése és hivatása magyarázatra szorul. Ugyanígy a nemzetállamtól elszakadó nemzetközi szervezetek is saját küldetésük alapparadigmáinak rögzítésére kényszerülnek. A nemzetközi szervezetekben éppúgy, mint a különböző népeket tömörítő egyházban, meg kellett határozni azokat az elemeket, amelyek összekötik és elvi alapját képezik az egyébként etnikai, nyelvi és kulturális szempontból heterogén, adott esetben csoportserélmektől sem mentes közösségnek. A nemzetközi szervezetek lényegében ugyanazt a „duális” rendszert vagy technikát alkalmazták a heterogenitás áthidalására, mint a kereszténység saját missziójának artikulációjakor. Először a közös elvi alapok lefektetése, másodszor pedig a tekintéllyel rendelkező szervezeti struktúra kialakítása történt meg. A hitelvek tekintetében a közös hitvallás és a szentségek,⁴ a szervezeti keret vonatkozásában pedig az egyetemes tekintéllyel rendelkező hierarchia jelentette és jelenti mind a mai napig az egyház egyetemességének alappillérét. Ami a nemzetközi szervezetek elvi kohéziós erejét illeti, az a béke megőrzésében vagy az ezzel szorosan összefüggő egyetemes emberi jogokban fogalmazódott meg. Az általánosan elfogadott és a nemzetek

³ „Amikor elérkezett pünkösöd napja, ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak. Egyszerre olyan zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna, és egészen betöltötte a házat, ahol ültek. Majd lángnyelvek jelentek meg nekik szétszórva, és leereszkedtek mindegyikükre. Mindannyiukat eltöltötte a Szentlélek, és különböző nyelveken kezdtek beszélni, úgy, ahogy a Lélek szólásra indította őket. Ez idő tájt vallásos férfiak tartózkodtak Jeruzsálemben, az ég alatt minden népből. Amikor ez a zúgás támadt, nagy tömeg verődött össze. Nagy volt a megdöbbenés, mert mindenki a saját nyelvén hallotta, amint beszéltek. Nagy meglepetésükben csodálkozva kérdezték: »Hát nem mind galileaiak, akik ott beszélnek? Hogyan hallja hát őket mindegyikünk a saját anyanyelvén? Mi pártusok, médek, elamiták és Mezopotámiának, Júdeának, Kappadóciának, Pontusznak, Ázsiának, Frigiának, Pamfiliának, Egyiptomnak és Líbia Círene körüli részének lakói, a Rómából való zarándokok, zsidók és prozeliták, krétaiak és arabok: halljuk, hogy a mi nyelvünkön hirdetik Isten nagy tetteit?» (ApCsel 2,2–11).

⁴ Kifejezetten a keresztény liturgia (amelynek a szentségek kiszolgáltatásának a megünneplése a legfontosabb része) korai egyetemes kohéziós erejére mutat rá (McGOWAN 2014).

felett álló tekintély hierarchikus gondolata pedig a nemzetközi döntéshozó vagy bírói fórumokba épült be.

Hasonlóság fedezhető fel a katolikus egyház, illetve az azt megjelenítő Szent-szék és a nemzetközi szervezetek között a „kormányzat” módszerében is (KAY 2017: 41). A 20. század második felére, különösen az Európai Unió tagállamok esetében, hangsúlyosabbá vált az ún. „többszintű kormányzás”. Régebben a szuverenitás okán még a nemzetállami hatáskör integráns és „sérthetetlen” részét képező területek kerültek át a nemzetközi grémiumok hatáskörébe, felvetve az állam szuverenitásának véget nem érő vitáját.⁵ A hatáskör-átruházás legfőbb oka a pozitív narratíva keretébe illesztve: a béke és a hozzá kapcsolódó egyetemes emberi jogok védelme. A katolikus egyház történelmében – igaz, eltérő intenzitással, de – ez az ún. többszintű kormányzás mindig jelen volt. Hogy éppen milyen döntési jogkörök kerültek a helyi püspökök vagy más egyházi hatóságok (például püspöki konferencia) kezébe, azt a történelmi, illetve biztonsági környezet jelentősen befolyásolta. Ennek a fordítottja is igaz: a katolikus egyház vezetés-irányítása nemcsak jogköröket rezervált, hanem (egyre nagyobb) hangsúlyt helyezett a szubszidiaritás elvére. A szubszidiaritás elve a katolikus egyház szociális tanításához kötött működési alapelv. Az egyházi közjó hathatósabb kielégítése érdekében a lokális érdekeltsgű kérdések megoldását, amennyire az lehetséges, helyi szinten tartják kívánatosnak.

A szubszidiaritás elve később a nemzetközi szervezetek (leginkább az EU) és a nemzetállamok egymáshoz való viszonyában is kulcsszerepet kapott. A szakirodalom nem hagy kétséget a szubszidiaritás gondolatának katolikus eredetéről. Ugyanakkor helyesen jegyzi meg Andreas Føllesdal, hogy a fogalom csak terminológiai egyezőséget takar a nemzetközi szervezetek és a nemzetállamok, illetve a katolikus egyház értelmezésében, születése után ugyanis önálló életre kelt (FØLLESDAL 1998: 190–218; 2014: 214–230). Ehhez David Golemboski hozzáteszi, hogy a szubszidiaritás lényege érthetetlen a teológiai alapelvek nélkül (GOLEMBOSKI 2015: 526), Jonathan Chaplin szerint pedig a szubszidiaritás elvének különböző értelmezései az eredeti fogalom félreértéséhez vezethetnek (CHAPLIN 1993: 175–202). Úgy vélem, amellett, hogy ezek a kritikai észrevételek igazak, a katolikus egyház olyan terminussal gazdagította a nemzetközi

⁵ A többszintű kormányzás azonban közel sem annyira elfogadott és magától értetődő a nemzetállamok és a nemzetközi szervezetek tekintetében, mint a katolikus egyház kormányzása vonatkozásában. Ezt illusztrálja a témában megjelent gazdag szakirodalom, lásd: LEO–ENNS 2009: 93–116; ARMITAGE 2008: 7–32; TERMEER – DEWULF – VAN LIESHOUT 2010.

közösséget, amelynek pozitív orientációja vitán felül áll, hiszen megjelenik a válság és a biztonsági kihívások kezelésében. A dolog természetéből adódik azonban, hogy a társadalmi tanításhoz kapcsolódó fogalmak nem statikusak, hanem a körülmények és a kihívások fényében változnak. Az egyház, meglátásom szerint, maga is számol azzal, hogy egyes kifejezései – így a szubszidiaritás is, akár az egyházon belül is – új megközelítésbe kerülhetnek.

Ugyancsak elvi jelentőségű a Szentszék és a nemzetközi szervezetek „biztonságpolitikai prekonceptiója” közötti kapcsolat. A biztonságpolitika területén számos klasszikus iskola (illetve az iskolák közötti átmenetek) alakultak ki.⁶ Ezek egymástól való megkülönböztetésének számos szempontja létezik. Az egyik meghatározó disztinkció azonban abból adódik, hogy a biztonsági kihívás kezelésével kapcsolatosan az állam (nemzetbiztonsági érdek) vagy inkább a személy biztonsága kerül előtérbe. Michael A. Jacobs és Allard K. Lowenstein már a nyolcvanas években rámutatott, hogy az egyes szerzői vélemények között számos átmenet figyelhető meg, amely az emberi jogok liberális megközelítése és az államérdek arányos összebékítésére törekszik. Nemcsak iskolánként, de szerzőnként is jelentősen eltér annak megítélése, hogy a biztonsági kihívások kezelésénél a két szempont közül melyikre fektessenek nagyobb hangsúlyt (JACOBS–LOWENSTEIN 1982: 1–9). Emellett a kihívás típusa (klasszikus külső támadás, belső fegyveres, erőszakos tevékenység vagy más, tág értelemben vett biztonsági helyzet) is befolyásolhatja, hogy az adott helyzetben a személy vagy az állam biztonsága válik dominánsabbá.

Általában elmondható, hogy a katolikus egyház biztonságelmélete a személyközpontú, „liberális” iskolák megközelítéséhez áll közel. A nemzetközi szervezetek pedig szintén erre a személyközpontú biztonságpolitikai logikára épülnek. Ezt az állítást jól alátámasztja a liberális nemzetközi szervezetek által formált emberi jogi deklarációk és a katolikus egyház társadalmi tanításának összevetése. Ezért is érthető, hogy számos katolikus szerző a személy méltóságának tiszteletben tartására úgy tekint, mint amely összekötő elem a katolikus egyház és a modern nemzetközi szervezetek között.⁷ A személy fogalma azonban a katolikus teológiában sajátos szempontokkal egészül ki: a teremtes és a megváltás teológiai aspektusával, amely az egyház „biztonságpolitikai” megközelítésére is átsugárzik. A személy ugyanis éppen azért kerül a biztonsági kihívások kezelésének középpontjába, mert az egyház abból indul ki, hogy

⁶ Az átmeneteket jól szemlélteti C.A.S.E. Collective 2006: 443–487.

⁷ Vö. ALVA 2017: 221–241; HUGHES 2011: 1–24; ANDORNO 2009: 223–240.

ő az *imago Dei*, azaz Isten képe, aki a megváltás által különleges méltóságot birtokol.

A terület hatalmas teológiai irodalommal rendelkezik, de nem célunk mély teológiai elemzésbe és összehasonlításokba bocsátkozni. Mindössze annyit szeretnünk volna jelezni, hogy a személy méltóságának elvi megalapozása más az egyházban és a liberális biztonságpolitikai doktrínákban, de közös, hogy a liberális nemzetközi fórumok biztonságpolitikai preconcepciójának és az egyház társadalmi tanításának is központi eleme az emberi személy és annak méltósága. Ezért az egyháztól eleve távol állnak azoknak az iskoláknak a véleményei (különösen a realista megközelítés), amelyek a személy elé markánsan az államot, a nemzetbiztonsági, a gazdasági és egyéb érdekeket helyeznek. Ez nem jelenti, hogy akár az egyház társadalmi tanításából, akár a nemzetközi szervezetek preconcepciójából arra a következtetésre juthatnánk, hogy a személy méltósága mellett a többi (biztonsági) tényezőt nem kell mérlegelni. A személy méltóságának azonban egyfajta prioritással kell rendelkeznie a tág értelemben vett válságkezelési gyakorlat során. Ez a prioritás Ferenc pápa megnyilatkozásaiban leglátványosabban a migrációs és menekültválság kapcsán jelent meg.⁸ Jack Donnelly az emberi személy középpontba helyezését egyben az emberi jogi deklarációk valós tartalommal való megtöltésének is tekinti. A személy méltóságának tisztelete teszi, hogy az emberi jogi charták ne csak olyan listák legyenek, amelyeket (mint a volt szocialista országokban) nem tartanak tiszteletben. A szerző megállapítja, hogy a személy méltóságának valós tisztelete és az emberi jogok valós tartalommal való megtöltése a „liberális” kormányzati modellekben valósul meg (HOWARD–DONNELLY 1986: 803). Amennyiben elfogadjuk a szerző érvelését, az azt is jelenti, hogy a katolikus egyház legalábbis a személy tisztelete vonatkozásában a „liberális kormányzati” elven működő államokhoz és a nemzetközi szervezetekhez áll legközelebb.

Végül érdemes megemlíteni, hogy a modern biztonságpolitika és az ennek alapján tevékenykedő nemzetközi szervezetek evidenciának tartják, hogy a biztonsági kihívások összetett karakterrel rendelkeznek. E kihívások alatt nemcsak (sőt nem elsősorban) a fegyveres konfliktusokat értik (GAZDAG 2011).⁹ A koncepcióváltás, amely a fegyveres konfliktusokról a széles értelemben vett biztonságfelfogásra helyezte át a hangsúlyt, fokozatosan bontakozott ki, majd a hidegháború után uralkodóvá vált (RADA 2007). A katolikus egyház azonban már jóval

⁸ Vö. Ferenc pápa 2017.

⁹ Lásd Gazdag könyvének különösen a harmadik fejezetét.

korábban rámutatott a béke és a biztonság összetett természetére. A 18. századi szociális enciklikák korától kezdve rendszeresen és módszeresen, de az ilyen egyházi dokumentumtípusok előtt is alkalmyszerűen előkerültek olyan társadalmi kérdések, amelyeket a 20. század második felében már a humán biztonság területéhez sorolunk. A pápák, különösen a szociális körleveleikben, a biztonság olyan részterületeire mutattak rá (szegénység, éhezés, munkásokat megillető bér, munkanélküliség, gyermekek és nők védelme stb.), amelyek jelentőségét és a biztonsággal való szorosabb összefüggését a nemzetközi szervezetek csak később ismerték fel és építették be a biztonságról alkotott átfogó rendszerbe.¹⁰

3. Az ENSZ szerepének felértékelődése a Szentszék külpolitikájában

Ferenc pápa megválasztása után egyértelművé vált, hogy a Szentszék meghatározóbb szereplőjévé akar válni a nemzetközi politikának. Ez a törekvés azonban nehezen elképzelhető a biztonsági kihívások megfelelő időben és megfelelő helyen való értékelése nélkül. Az ENSZ közgyűlés és az ENSZ szakosított szervek fórumai egyedülálló lehetőséget biztosítanak a katolikus egyház és az aktuális pápa háború etikai, illetve biztonságpolitikai kérdésekben elfoglalt álláspontjának széles tömegekhez való eljuttatásához. Az ENSZ és a Szentszék kapcsolata folyamatosan alakult a világszervezet létrejötte után. Kapcsolatukat épp úgy befolyásolta a világszervezet biztonsági kihívásokra adott válaszai, mint az egyes pápák nemzetközi közösség irányába való elköteleződése. A Szentszék nemzetközi viszonyokban való részvétele (ahogy az a nemzetállamok tekintetében is elmondható) nem konstans. A nemzetközi szerepvállalás, a kül- és biztonságpolitikai hangsúlyok mindig eminensen tükrözik vissza a legfőbb kormányzati hatalmat viselő pápa személyiségét (CALOGERO 1959).

A 19. és a 20. század pápai előkészítették azt az utat, amely a második világháború után a Szentszék és az ENSZ együttműködéséhez vezetett. Kiemelt jelentőségűek azok a szociális enciklikák és pápai megnyilatkozások, amelyek azokra

¹⁰ A biztonság átfogó értelmezését adja TADJBAKSH, Shahrbanou (2013): *In Defense of the Broad View of Human Security*. Abingdon, Routledge Handbook of Human Security; BALDWIN, A. David (1997): The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5–26. A biztonság összetett karakterének nemzetközi szervezeteken belüli megítélésének a fejlődéséhez: WEINERT, S. Matthew (2015): *Making Human: World Order and the Global Governance of Human Dignity*. Michigan: University Press.

a kérdésekre összpontosítottak, amelyeket ma már a humán biztonság egyes területeinek tekintünk. Ezek a biztonság átfogó megközelítésével foglalkozó dokumentumok, pápai és szentszéki megnyilatkozások rámutattak a nemzetállami érdekeken túli szempontokra, a nemzetközi béke komplexitására, azokra a kölcsönhatásokra, amelyek a biztonság legújabb kori értelmezésében már evidenciának tekinthetők. XV. Benedek már az első világháború borzalmait után felismerte a nemzetek közötti összefogás jelentőségét. A rövid *Quod iam diu* kezdetű enciklikájában a béke megszilárdítása érdekében nemzetközi összefogást sürgetett.¹¹ Utódja, XI. Piusz pedig olyan nemzetközi fórumokat vizionált, amelyek segítik a béke, illetve az ahhoz szorosan kapcsolódó társadalmi kérdések előmozdítását. A *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájában a pápa így nyilatkozik: „kívánatos volna, hogy az egyes nemzetek fölismerve a kölcsönös gazdasági függést és egymásrautaltságot, közös eszmecserékkel nemzetközi szövetségeket és intézményeket létesítsenek a gazdasági együttműködés szabályozása végett” (XI. Piusz pápa: 22).¹² A pápa azzal is tisztában volt, hogy a nemzetek közötti béke megteremtése lelassult, nehézkessé vált, a háború utáni sérelmekre nem találtak orvosolásra. A nemzetközi fórumokon inkább a rivalizálás, mint az együttműködés a jellemző, amelynek nemcsak az egyes országok, hanem a nemzetközi béke és társadalmi jólét is áldozataul eshet. Lényegében ezt foglalta össze a pápa az *Ubi arcano Dei consilio* kezdetű enciklikában.¹³ Egyedülálló módon és szintén korát megelőzve érzékeltette, hogy egy ország belpolitikai viszonyai messze túlmutatnak az országhatáron, és a nemzetközi globális és regionális biztonságukra is hatással lehetnek. Ennek szemléletes foglalatja az olasz *Non abbiamo bisogno* kezdetű¹⁴ és a német belpolitika viszonyokra reflektáló *Mit Brennender Sorge* kezdetű enciklika.¹⁵ A biztonság átfogó koncepcióját képviselte XII. Piusz is, aki a második világháború előestéjén a *Summi Pontificatus* kezdetű enciklikájában a katonai feszültségek európai és globális eszkalációjának veszélyére hívta fel a figyelmet.¹⁶ Ugyanebben az enciklikában az egyetemes emberi értékekre, a közös emberi eredetre és ezzel összefüggő felelősségre utalt. Lényegében különböző aspektusból, de ugyanezek a gondolatok ismétlődtek meg

¹¹ XV. Benedek (1918): Enc., *Quod iam diu*. 1918. XII. 1, 10(12), 473–474.

¹² XI. Pius (1931): Enc., *Quadragesimo anno*. 1931. V. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 23(214).

¹³ XI. Pius (1922): Enc., *Ubi arcano Dei consilio*, 1922. XII. 23. n. 12., 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 14(18), 673–700.

¹⁴ XI. Pius (1931): Enc., *Non abbiamo bisogno*, 1931. VI. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 23(8), 285–312.

¹⁵ XI. Pius (1937): Enc., *Mit Brennender Sorge*, 1937. III. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 27(5), 145–167.

¹⁶ XII. Pius (1939): Enc., *Summi Pontificatus*, 1939. X. 20. *Acta Apostolicae Sedis*, 31(3), 413–453.

már a háború éveiben az elhíresült karácsonyi rádióüzenetekben.¹⁷ A megosztott Európában a háborúban álló nemzetek között ebben az időben a katolikus egyház volt a nemzetkefelettség legszemléletesebb példája, a békét szorgalmazó valódi nemzetközi fórum. A „vatikáni fogság” időszakában a Szentszék a nemzetközi szervezetekkel – különösen a Népszövetséggel – visszafogott kapcsolatban állt.¹⁸ A szentszéki külpolitikát ebben az időben a bilaterális megállapodások és a nemzetközi szerepvállalás és humanitárius segítségnyújtás jellemezte.¹⁹ Kétségtelen, hogy az 1929-es Lateráni egyezmény számos technikai akadályt elhárított a Szentszék nemzetközi szerepvállalása elől.²⁰ A Vatikán mint a nemzetközi jog alanya garanciális elemmé vált a pápa és a Szentszék nemzetközi szerepvállalása területén. A nemzetközi fórumokon való szerepvállalás jelentőségének felismerése azonban még váratott magára.²¹

4. Korszakváltás és nyitottság a nemzetközi szervezetek felé

A Szentszék multilaterális kapcsolataiban az igazi „korszakváltás” XXIII. János-sal, majd a II. Vatikáni Zsinattal következett be. Lényege elsősorban nem működés-, hanem koncepcióbeli. XXIII. János politikai filozófiájának kiindulópontját ugyanis a béke megteremtésén alapuló nemzetközi együttműködés képezte, amely magával hozta a nemzetközi fórumokkal szembeni általános nyitottságot. Már első rádióbeszédében felhívta a figyelmet a nemzetközi diplomácia

¹⁷ XV. Benedek (1914): Ex., *Ubi primum*, 1914. IX. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 6., 501; XI. Pius *Rádióüzenet*, 1938. IX.29. *Acta Apostolicae Sedis*, 30., 1938, 309–311; XII. Pius (1939): *Rádióüzenet*, 1939.VIII.24. *Acta Apostolicae Sedis*, 31., 333–335.

Átfogó elemzéshez GONELLA, Guido (1945): *Study of the Christmas Messages of Pope Pius XII. The Papacy and World Peace*. London: Hollis and Carter Limited.

¹⁸ A nemzetközi közösségekkel szembeni fenntartás az említett *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikában is érződik. vö. 212.

¹⁹ Bár a korszakot aktív szentszéki diplomácia jellemzi a nemzetállamok irányába.

²⁰ Érthető, hogy ebben az időszakban a szakma képviselőinek a figyelmé ismét a Szentszék nemzetközi szerepvállalása felé fordult: GÉRAUD, André (1929): *The Lateran Treaties: A Step in Vatican Policy*. *Foreign Affairs*, 4, 571–584.; ECHARDT, Carl Conrad (1937): *The Papacy and World Affairs*. Chicago: University of Chicago Press.

²¹ Most tekintsünk el a Vatikán és a Szentszék egymáshoz való viszonyának elemzésétől. DUURSMAN, C. Jorri (1996): *Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood*. Cambridge: Cambridge University Press, 400–403; CISMAS, Ioana (2014): *Religious Actors and International Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 212–213.

felelősségére, amelynek inkább kell a kölcsönös békeépítés, mintsem a fegyverkezési verseny szolgálatába állni.²² Brian Kane rámutat, hogy XXIII. János békefilozófiája és ehhez kapcsolódó tevékenysége sok tekintetben rokonságot mutat XI. és XII. Piusz pápák koncepciójával (Szent Ágoston-i értelemben vett béke, karácsonyi békeüzenetek stb.) (BRIAN 1999). Sőt, Robert Araujo az egész 19. és 20. századon átívelő korai egyháztörténelmi példákkal kiegészített reflexiót tesz az egyház nemzetközi környezetben végzett békemissziójára (ARAUJO 2012: 249–273). Szemléletesen mutat rá, hogy a modern nemzetközi fórumok létrejötte előtt kizárólagosan a katolikus egyház rendelkezett olyan eszközökkel (egyetemes zsinatok, pápaság nemzetközi karaktere, pápai megnyilatkozások, békéltetés), amelyek képessé tették a béke nemcsak regionális, „országok” közötti, hanem világviszonylatban való előmozdítására.²³ Nem túlzás ezért azt állítani, hogy a globális válságkezelés tekintetében az egyház minden más politikai fórumot megelőzött. A kereszténység egyetemességének karaktere a protestantizmus megerősödésével háttérbe szorult. A protestantizmus jól illeszkedett a vesztfáliai béke utáni világrendhez, amelynek következtében az egyetemesség helyébe fokozatosan a nemzetállami érdekek léptek (HEHIR 2012: 16). A katolikus egyház egyetemességben gondolkodik. Ez jól látszik a tág értelemben vett biztonsági kihívásokra adott válaszaiban. Nem pusztán regionális problémákat akar felszámolni, hanem az egész emberiség javának előmozdítását kívánja. Ez azokban a folyamatokban is látszik, amikor regionális biztonsági kihívásokat kezel. Az egyetemes béke előmozdításának gondolata eminensen jelent meg XXIII. János pápasága idején. XXIII. János és a zsinat újdonsága nem abban áll, hogy a pápa illetékesnek érezte magát, hogy a tág értelemben vett biztonsági kihívásokat világviszonylatban értékelje. Ezt elődjei is megtették. XXIII. János érdeme sokkal inkább az, hogy az egyház „multilaterális”, nemzetközi szerepvállalása tekintetében nem elégedett meg az üzenetekkel, a békéltetésben való (magasztos) részvétellel, hanem arra kapacitálta a Szentszékét,

²² XXIII. János (1958): *Alloc., Hac trepida hora*, 1958. X. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 50, 839–841.

²³ Ezt támasztja alá Robert Francis Wright a középkori egyházzal kifejezetten a béketeremtés szempontjából reflektáló munkája. WRIGHT, Robert Francis (1930): *Medieval Internationalism: The Contribution of the Medieval Church to International Law and Peace*. London: Williams and Norgate. A legvédtelenebbek védelme érdekében lépett fel a katolikus egyház a gyarmatosítás időszakában. III. Pál (1537): *Sublimus Dei*, 1537. V. 29. Ehhez lásd még: EPPSTEIN, John (1935): *The Catholic Tradition of the Law Nations*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace by the Catholic Association for International Peace.

hogy a nemzetközi közösség aktív tagja legyen, ahol sajátos eszközein keresztül elmozdíthatja a globális békét és az egyetemes közjót.

Már XXIII. János idejében sem hiányoztak a kritikai észrevételek a pápa nemzetközi szervezetek felé való nyitottságával kapcsolatban. Ezek a vélemények bizonyos hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de ma is megjelennek. Egyes szerzők a biztonsági környezet tükrében már a hatvanas években (reménytelen) utópista idealizmusnak bélyegezték a pápa igyekezetét.²⁴ Stephan Verosta pedig a Szentszék nemzetközi közösségben elfoglalt helyével foglalkozó monográfiájában rámutat, hogy a Szentszék mintha nem is akarna szembesülni a valósággal, minthogy a nemzetközi szervezetek az általuk meghirdetett ideáknak alig tudnak eleget tenni (VEROSTA 1972: 31–33).²⁵ További fontos disztinkció a Szentszék nemzetközi szerepvállalásának megértéséhez, hogy az egyes biztonsági kihívások vonatkozásában az egyház rendelkezik ugyan társadalmi tanítással, de az sok esetben jelentősen eltér a nemzetközi szervezetek által képviselt domináns irányzatoktól. Ahogy a béke megőrzésével szorosan összefüggő emberi jogok egyes területeinek katolikus értelmezése is jelentős eltérést mutathat.²⁶ Minden kritika, a valós ellentétek és sikertelenségek ellenére is, véleményem szerint a „béke” előmozdítása iránti (legalább elvi) elköteleződés állandó és közös alapokra helyezte a Szentszék és az ENSZ kapcsolatát. Ezt a 20. század pápái is felismerték. A globális biztonsági kihívásokat (helyi fegyveres konfliktusok, fegyverkezési versennyel együtt járó társadalmi egyenlőtlenség, szervezett bűnözés, migráció, éhezés, járványok stb.) nemhogy nem sikerült az ENSZ-nek orvosolni, hanem a nemzetközi biztonsági helyzet még komplexebbé és kiszámíthatatlanabbá vált. Napjainkra pedig abszolút igaz, hogy a béke megőrzése már messze nem csak a fegyveres konfliktusok megelőzését és kezelését jelenti. Bonyolult, soktényezős folyamat, amely számtalan politikai, gazdasági, kulturális és ma egyre inkább környezeti elemek figyelembevételét igényli. XXIII. János érdeme azonban, hogy a sok bizonytalanság ellenére elindult az egyház azon az úton, amely a nemzetközi szervezetek és a Szentszék közötti párbeszédet és közös munkát szorgalmazta. A katolikus egyház

²⁴ Ennek a szemléletnek korszakos munkája ZIZOLA, Giancarlo – NOBÉCOURT, Matilde (1978): *L'Utopie du pape Jean XXIII*. Paris: Seuil.

²⁵ VEROSTA, Stephan (1972): The Holy See and International Organizations. *Worldview*, 15(7), 31–33.

²⁶ Kiválóan mutat rá az egyes területeken REGINALD, Alva (2017): The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2(1), 64–75.

érdeklődése csak fokozatosan fordult a nemzetközi fórumok irányába. Ennek oka azonban csak részben magyarázható az egyház említett belső viszonyaival. A nemzetállamok részéről is csak a második világháborút követően fogalmazódott meg az igény az addig példátlan befolyással rendelkező globális, majd regionális nemzetközi szervezetek létrehozása iránt.²⁷ A második világháború után létrehozott első nemzetközi szervezetek még valóban számos működési, szerkezeti és nemzetközi jogi bizonytalanságot hordoztak.²⁸ Legfőbb missziós küldetésüknek azonban már akkor a nemzetközi és a regionális béke védelmét tekintették. Ez a missziós tudat alapozta meg a Szentszék és a nemzetközi szervezetek közös platformját.²⁹ XXIII. János nemcsak Európában gondolkodott. Helyesen érzékelte, hogy a nemzetközi béke előmozdításához az egyház úgy tud a legjobban hozzájárulni, ha kihasználja a nemzetközi karakterében rejlő lehetőségeket, és aktív részesévé válik a multilaterális alapokon nyugvó nemzetközi fórumoknak. Peter Hebblethwaite XXIII. Jánosról írt gazdag monográfiájában nem hagy kétséget afelől, hogy a pápának az élet minden területén szívügye volt a nemzetköziség, amely mind kifelé, mind az egyház belső élete szempontjából (bíborosi és kuriális kinevezések stb.) megmutatkozott (HEBBLETHWAITE 1985: 151).³⁰ 1961-ben a *Mater et magistra* kezdetű enciklikában a pápa külön fejezetet szentelt a nemzetközi együttműködésnek, amelyet a világméretűvé vált alapproblémák, az egymás iránti bizalmatlanság, az erkölcsi rend tagadása, az erkölcsi rend alapja oldaláról közelített meg.³¹ Amellett, hogy az enciklika a többi nagy szociális enciklikához hasonlóan végigveszi korának nagy globális és regionális kihívásait, amelyeket lényegében ma már tag értelemben vett

²⁷ AZ ENSZ születését történelmi perspektívába helyezi, illetve rámutat az idővel beállt újabb feladataira és vállalásaira TRENT, John – SCHNURR, Laura (szerk.) (2018): *A United Nations Renaissance. What the UN is, and what it could be*. Opladen-Berlin-Toronto: Verlag Barbara Budrich.

²⁸ Átfogó képet ad *The International System, Great Powers, and Environmental Change since 1900*, 43–53.

RUGGIE, Gerard (1982): International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36(2), 379–415.

²⁹ Erre hívja fel a figyelmet Jacques Leclercq a *Mater et Magistra* kezdetű enciklikával kapcsolatban. A szerző ugyanis kifejti, hogy számos közös elem fellelhető a pápa és elődjei között. LECLERCQ, Jacques (1962): The Significance of the Papal Encyclical *Mater et Magistra*. *Annals of public and cooperative economics*, 33(1–2), 82.

³⁰ HEBBLETHWAITE, Peter (1985): *John XXIII: Pope of the Century*. New York: Doubleday, 151.

³¹ Ez lényegében az enciklika negyedik fejezetét fedi le. XXIII. János (1961): *Enc., Mater et magistra*. 1961. V. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 53(8) 401–464.

biztonsági kihívásoknak nevezünk, rámutat a szervezett keretek közötti nemzetközi együttműködés jelentőségére. Ezt részben általánosságban teszi,³² részben a működő nemzetközi fórumokra való konkrét utalással. Kiemeli az ENSZ egyes szakosított szerveinek, mint az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének (ILO),³³ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Bizottságának, (FAO) jelentőségét.³⁴ Olyan szempontokra hívja fel a figyelmet a pápa, amelyek az ENSZ korszakos dokumentumában, az enciklika megjelenése után öt évvel kiadott Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányában is szerepelnek.³⁵ A pápa jelentősen támaszkodott elődjeinek szociális enciklikáira, de a társadalmi egyenlőtlenséget (és annak kezelését) már jóval erősebben a nemzetközi viszonylatokban helyezte el.³⁶ Az újonnan létrejött nemzetközi szervezetek ebbe a koncepcióba jól illeszkedtek (Riedmatten 1970, 229).³⁷ Az 1963-as *Pacem in terris* kezdetű enciklika, ahogy azt a címe is jelzi, lényegében egyetemes békeüzenet. Sok kiváló elemzés született az enciklikáról,³⁸ most csak annyiban térünk ki rá, amennyiben az a Szentszék és a nemzetközi szervezetek kapcsolata

³² „Ázsia és Afrika népei a gyarmatosítók uralmának bukása után politikailag független államokká lettek; kiterjedtebbé vált a nemzetközi kapcsolatok rendszere, és ezzel napról napra erősödik a kölcsönös függés is a népek között; mind nagyobb számban alakulnak szerte a világon olyan szervezetek és csoportok, amelyek függetlenek az egyes államoktól, és az egész emberiség gazdasági, társadalmi, tudományos, kulturális érdekeit, illetve kölcsönös kapcsolatainak ápolását szolgálják.” uo. n. 49. Lásd még. n. 60; 71; 80; 81; (utóbbi kettő főképp a gazdasági koordináció jelentőségére utal.).

³³ „Meg nem állhatjuk, hogy szívből ne üdvözljük és nagyrebecsülésünkről ne biztosítsuk ezen a helyen az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetét (ILO), amely már sok éve fejt ki fáradhatatlan, hatékony és nagyon jelentős tevékenységét annak érdekében, hogy a gazdasági és társadalmi élet rendje az igazságosság és az emberiség szabályai szerint alakuljon át szerte a világon, olyanná, amelyben a munkások jogait is elismerik és tiszteletben tartják.” (n. 103.).

³⁴ „Itt szeretnénk szívből üdvözölni az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Bizottságát, a FAO-t, amelynek elsődleges célja, hogy elősegítse a népek közötti megállapodások létrejöttét, hogy a gazdaságilag elmaradt nemzetek a korszerű mezőgazdasági fejlődés útjára lépjenek, és végül, hogy gondoskodjék az éhező országok megsegítéséről.” (n. 156.).

³⁵ 6. cikkely, a munkáról és munkafeltételekről a 7., 10. cikkely, az élelmiszer-biztonságról pedig a 11. cikkely szól. www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/ICESC_1966_EN.pdf

³⁶ Erre a szempontokra hívja fel a figyelmet SLASINSKI, J. Carolyn (1980): The New International Economic Order: Christian Principles between Developed and Developing Countries. *The Catholic Lawyer*, 25(2), 157–158.

³⁷ DE RIEDMATTEN, Henri (1970): Presencia de la Santa Sede en los organismos internacionales. *Concilium* 58, 229.

³⁸ KOBLER, F. John (1985): The Influence of *Pacem In Terris*. In KOBLER, F. John (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections on the Life- World Of The Church*. Dordrecht, Boston, Lancaster:

szempontjából jelentős. Lényegretörően foglalja össze John Murray közvetlenül az enciklika megjelenése után írt tanulmányában az enciklika jelentőségét, amelyet nem annak újszerűségében látott. Véleménye szerint az enciklika inkább összefoglalója a katolikus egyház addig megfogalmazott békepolitikájának.³⁹ Amiben új az enciklika, az a nyitottság, amellyel az egész világ „jóakarátú” emberei felé fordul. Ez a nyitottság pedig átsugárzik a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatra is. Kapacitálja az egyházat, hogy a 20. század megváltozott biztonsági körülményei között is igazi világegyház legyen. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy az új nemzetközi fórumokkal kiegyensúlyozott kapcsolatot alakítson ki. Az enciklika külön alfejezetet szentel az Egyesült Nemzetek Szervezetének, amelyet az idők jelének tekint. Pozitív színben tünteti fel a szervezetet a nemzetközi béke megőrzése és a személy jogainak előmozdítása tekintetében. XXIII. János azonban rövid kritikai megjegyzést is tesz, amikor az ENSZ Emberi jogok általános nyilatkozata kapcsán megjegyzi, hogy „néhány fejezete kevésbé bizonyítottnak látszik egyesek előtt; és nem méltatlanul”. Mindemellett úgy vélte, „hogy a nyilatkozatot, mint lépcsőt és bejáratot kell tartanunk a világ minden népének jogrendje s politikai rendje megalkotásához”.⁴⁰ Az enciklika fogadtatásából az is kiderült, hogy nemcsak a pápa keresi a párbeszédet „minden jóakarátú emberrel” és a világszervezettel, hanem a közeledést a világszervezet és a nemzetállamok vezetői is pozitívan fogadták. Mind az amerikai elnök, mind az ENSZ-főtitkár elismeréssel nyilatkozott az enciklikáról (KOBLER 1985; CURRAN 2014).⁴¹

Martinus Nijhoff Publishers, 55–74; CURRAN, E. Charles (2004): The Teaching and Methodology of Pacem in Terris. *Journal of Catholic Social Thought*, 1(1), 17–34.

³⁹ Az enciklika a tág értelemben vett biztonsági kérdések vonatkozásában ma is orientációs pontot jelent. CHRISTIANSEN, Drew (2006): Catholic Peacemaking, 1991–2005. The Legacy of Pope John Paul II. *The Review of Faith & International Affairs*, 4(2), 21–28.; THÜRER, Daniel (2011): *Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Hague: Hague Academy of International Law; SPIEKER, Manfred – LUTZ, David (2018): The Quiet Prophet: Benedict XVI and Catholic Social Teaching. *Thought and Culture*, 21(1), 64–82.

⁴⁰ MESSINA i. m. 265. XXIII. János (1963): Enc. Pacem in terris. 1963. III. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 55(3), 57–304. Lásd még PRÉLOT, Marcel (1975): *Storia del pensiero politico*. Milano: Mondadori (Oscar Studio).

⁴¹ KOBLER, F. John (1985): The Influence of Pacem in Terris. In KOBLER, F. John (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections On The Life- World Of The Church*. Dordrecht, Boston, Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers.

5. Az ENSZ és a katolikus egyház a II. Vatikáni Zsinat fényében

A nemzetközi szervezet irányába való nagy „nyitásra” a II. Vatikáni Zsinat kapcsán került sor. A zsinat előkészítése és ülései már maguk is gyakran jelentettek platformot a nemzetközi közösség, illetve az egyes nemzetközi szervezetek megszólítására.⁴² XXIII. János a zsinatot meghirdető rövid *Humanae salutis* kezdetű apostoli konstitúciójában hitet tett a zsinat főbb célkitűzései mellett, amelyben a béke előmozdítása és a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelése (még ha ezt a kifejezést nem is használja) kitüntetett helyen szerepeltek. Ebben a kontextusban általánosságban deklarálásra került, hogy a „nemzetközi szervezetekkel” a Szentszék a nemzetközi jog által biztosított lehetőségek alapján tényleges együttműködésre törekszik olyan kérdésekben, mint a család, az oktatás, a munka, a társadalmi problémák, illetve az emberi jogi kérdések.⁴³ A zsinat kezdetével kapcsolatos technikai kérdéseket tisztázó *Consilium* kezdetű „motu proprio” sem szalasztotta el a pápa, hogy a katolikus egyház nemzetközi közösség felé való nyitottságáról hitet tegyen.⁴⁴

A zsinat ügyrendjét az *Appropinquante Concilio* kezdetű „motu proprio” tették közé 1962. augusztus 6-án.⁴⁵ A zsinat előkészületi munkálatait koordináló Központi Előkészítő Bizottság tagjai és tanácsadói közel hatvan országot képviseltek. Így a valódi nemzetközi grémiumtól nem állt távol, hogy a zsinat munkájának megalapozásánál nyitottságot mutassanak a nemzetközi szervezetek

⁴² Átfogó bemutatás: RUMI, Giorgio: Il Concilio Vaticano II E Il Sistema Delle Relazioni Internazionali. In *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965)*. Roma: École Française de Rome, 745–754.

⁴³ „Ex quo fit ut nunc temporis Ecclesia praesens adsit, iure vel re, institutis quae ad universas gentes pertineant, atque ab ea discripta elaboretur de re sociali doctrina, quae ad familias, ad scholas, ad locandas operas, ad societatem coniunctionemque hominum, ad universas denique huius generis quaestiones attineat; cuius quidem doctrinae causa, Ecclesia tam excelsum dignitatis fastigium assecuta est, ut praegravis eius vox summa auctoritate apud cordatos omnes polleat, utpote disciplinae morum interpret ac propugnaculum, atque iurium officiorumque vindex sive singulorum hominum sive civitatum.” XXIII. János (1962): Const. Ap., *Humanae salutis*. 1962. II. 2, *Acta Apostolicae Sedis*, 54(1), 5–13.

⁴⁴ XXIII. János (1962): Motu proprio. *Consilium*, 1962. II. 2. *Acta Apostolicae Sedis*, 54(65). *Enchiridion Vaticanum*. „È lecito inoltre sperare che i popoli—specialmente quelli che con tanto dolore vediamo sconvolti da sofferenze, discordie, disastrosi conflitti –, guardando più fiduciosamente a Cristo, „luce per illuminare le genti”, possano finalmente godere di una vera pace, nell’assoluto rispetto dei diritti e dei doveri reciproci.”

⁴⁵ XXIII. János (1962): Motu proprio. *Appropinquante Concilio*, 1962. VIII. 6, *Acta Apostolicae Sedis*, 52(12), 609–611.

irányába. XXIII. János zsinattal kapcsolatos lelki hagyatékát jól foglalja össze a *Gaudet mater Ecclesia* kezdetű nyitóbeszéd. A pápa, olvasva az idők jeleiből, elutasítja az „új renddel” kapcsolatos negatív kritikákat, és inkább az isteni gondviselés rejtett tervére mutat rá, amely megjelenik a történelemben. Ebben a pápa által emlegetett új rendben pedig kitüntetett szerep jut a nemzetközi szervezeteknek, amelyet a béke előmozdításának szándéka kapcsol az egyházhoz és a Szentszékhez.⁴⁶ Később VI. Pál is élt a zsinat kínálta lehetőségekkel, hogy megszólítsa a nemzetközi szervezeteket, vagy hitet tegyen a nemzetközi közösség szerepéről. Álláspontját jól tükrözi a zsinat szekcióját megnyitóbeszéde (1963. szeptember 29.) és a harmadik szekció zárása (1964. november 21.) is. A nemzetközi kapcsolatok szempontjából jelentős, hogy a pápa úgy pozicionálta az egyházat, mint amelynek semmiféle világi értelemben vett politikai és nagyhatalmi célkitűzése nincsen. Küldetését a szolgálatban és a szeretet tetteinek gyakorlásában látta. Bár a pápai állásfoglalás prédikáció jellegűnek tűnhet, de komoly gyakorlati jelentőséggel bírt. Kijelentései már megalapozták a későbbi döntést, hogy az ENSZ-ben a Szentszék megfigyelői és ne tagsági státusszal legyen jelen. Ez a fajta jelenlét elég ugyanis ahhoz, hogy a Szentszék a biztonsági kérdéseket értékelje, mivel azonban szavazati joggal nem rendelkezik, még a látszatát is elkerüli annak, hogy világpolitikai tényezőként lép fel.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai VI. Pál pápa tekintélyével jelentek meg, de a nemzetközi szervezetek irányába való nyitottság tekintetében XXIII. János eredeti koncepcióját is tükrözik. A *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció az egyházzal a mai világban külön fejezetet szentel a nemzetközi közösséggel kapcsolatos egyes területeknek. A zsinat keresi a választ arra, hogyan tudja a nemzetközi együttműködés orvosolni a széthúzásokat (VI. Pál pápa: 84). Bemutatja a nemzetek közösséget és a nemzetközi intézményeket a katolikus egyház szempontjából (VI. Pál pápa: 85). Rávilágít a nemzetközi együttműködés jelentőségére a gazdaság (VI. Pál pápa: 86), a népesedés növekedésével kapcsolatosan (VI. Pál pápa: 88). Illetve keresi az egyház hatékony jelenlétének lehetőségét a nemzetközi közösségben a megváltozott társadalmi viszonyok között (VI. Pál pápa: 90).

A zsinati dokumentum átütő, hiszen nemcsak elismeréssel nyilatkozik a nemzetközi fórumokról, nemcsak lajstromba veszi azokat a tág értelemben

⁴⁶ XXIII. János (1962): Alloc., *Gaudet mater Ecclesia*, 1962. *Acta Apostolicae Sedis*, 54(14), 786–796.

vett biztonsági tényezőket, amelyek a biztonságot fenyegetik, hanem keresve az egyház helyét a nemzetközi szervezetekben, kijelenti, hogy „az Egyháznak mindenképpen jelen kell lennie a nemzetek közösségében” (VI. Pál pápa: 89). A zsinat szerint az egyház egyetemes küldetésének hűséges teljesítéséhez, a béke előmozdításához, az együttműködés ösztönzéséhez az egyház nemzetközi szervezetben való jelenléte elengedhetetlen. A dokumentum újfent megerősíti, hogy az egyház „nem uralkodni, hanem kizárólag mindenkinek szolgálni akar” a nemzetközi fórumokon. A zsinattal kétségtelenül új lendületet vett az egyház nemzetközi karakteréből származó egyetemes küldetés. Úgy elevenítette azonban fel az egyház misszióját, hogy a 20. század politikai és biztonsági környezetéhez igazította. Külön kiemelte, hogy a katolikus egyház nemzetközi szerepvállalását nemcsak a legfőbb vezetésirányítási szerv, a Szentszék tevékenységében látja. A nemzetközi együttműködésben szerepet szánt „a különféle nemzetközi katolikus szervezeteknek”, melyeket szintén a zsinat szándéka szerint „erősíteni kell: növelni a jól képzett tagok számát, megadni nekik a szükséges anyagiakat, és kellőképpen összehangolni tevékenységüket”. Nyilván különbséget kell tenni a különböző egyházi (és világi) jogi státusszal rendelkező (vagy nem rendelkező) katolikus szervezetek és a Szentszék nemzetközi szerepvállalása között. A nemzetközi szerepvállalás és válságkezelés kapcsán külön hangsúly kerül a vallásközi és ökumenikus párbeszédre, mint a tárgértelemben vett biztonsági kihívások (pl. szegénység felszámolása, szükséglet szenvedő régiók fejlődésének és a nemzetközi szociális igazságosságnak) előmozdításának sajátos dimenziójára.⁴⁷ A zsinat szempontjai később más pápai és szentszéki dokumentumban, illetve az új egyházi törvénykönyvben, majd a zsinatot követő gyakorlatban is lecsapódtak (Spinelli 1985, 161).⁴⁸

⁴⁷ A vallásközi párbeszéd nemzetközi válságkezelésben való szerepéhez: O'COLLINS, Gerald (2013): *The Second Vatican Council on Other Religions*. Oxford University Press; Az ökumenizmushoz: PESCH, Otto Hermann (2006): *Ecumenical Potentials of Vatican II–40 Years After*: 40. Marquette: University Press Milwaukee; TAVARD, H. George (2007): *Vatican II and the Ecumenical Way*. Marquette: University Press Milwaukee; FISCHL Vilmos (2019): Az ökumenikus segítségnyújtó szervezetek működése és eredménye. In RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban a konfliktusokkal terhelt területeken*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó – Nordex Kft; Wolters Kluwer. 25–29.

⁴⁸ SPINELLI, Lorenzo (1985): *Il diritto pubblico ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*. Milano: Giuffrè, 161.

6. A zsinat hatása a Szentszék és az ENSZ valós diplomáciai kapcsolatára és együttműködésére

XII. Piusz, majd utódja XXIII. János is szorgalmazta, hogy elinduljanak a diplomáciai kapcsolatok kiépítésének az útján (WALF 2003, 97).⁴⁹ Pápaságuk alatt a Szentszék időnként már részt vett a világszervezet egyes ügynökségeinek vagy hivatalainak az ülésén. A béke megőrzése és az egyház üzenetének közvetítése szempontjából az ENSZ jelentőségét azonban VI. Pál ismerte fel leginkább. Ez jól látszik mind a pápai megnyilatkozásokból, mind a formális kapcsolat kiépítése érdekében tett lépésekből. A II. Vatikáni Zsinat nem csak – ahogy láttuk – általánosságban ismerte el a nemzetközi szervezetek béke és biztonság előmozdítása területén betöltött szerepét. A *Gaudium et spes* kezdetű zsinati lelképásztori konstitúció különösen fontosnak tekintette a nemzetközi szervezetek szerepét a háború elkerülése szempontjából (VI. Pál pápa: 82). Bár a zsinati dokumentum nem nevezi nevén az ENSZ-t és a Biztonsági Tanácsot, olvasva azon sorok között, hogy „hozzanak létre mindenki által elismert egyetemes világtekintélyt, mely hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy biztosítsa mindenkinek a biztonságot, az igazságosságot és a jogok tiszteletben tartását”, beazonosítható a világszervezet. A dokumentum megjegyzi, hogy a „legfőbb nemzetközi testületek minden erejükkel iparkodjanak kidolgozni az alkalmas eszközöket a közös biztonság megvalósítására”. A zsinat a „népek kölcsönös bizalmából fakadó” békét tartaná legideálisabbnak, de a hidegháborús környezet realitásai között helyesen érzékelték, hogy ettől az ideától messze vannak. VI. Pál személyes elköteleződése a nemzetközi fórumok, konkrétan az ENSZ és a Szentszék együttműködése irányába más dokumentumaiban is tetten érhető. Ennek a pozitív attitűdnek a szemléletes példája a *Populorum progressio* kezdetű enciklika, melynek bevezető szakaszában „tiszteletre méltó világméretű fórumnak” nevezi a pápa a szervezetet.⁵⁰ Rögtön utána hozzáfűzi, hogy megtiszteltetés volt számára, hogy 1965-ben személyesen is szólhatott az ENSZ közgyűlésén. Jelentős az egyház nemzetközi szervezetekben való jelenlétének megértéséhez és az egyház küldetésének önértelmezéséhez, hogy ebben a felszólalásban saját szerepét a pápa a szegény nemzetek szószólójaként aposztrofálta. Az ENSZ (és más világszervezetek előtt) elhangzó pápai üzenetekre általában igaz, hogy

⁴⁹ WALF, Knut (2003): The Nature of the Papal Legation: Delineation and Observations. *The Jurist*, 63(97).

⁵⁰ VI. Pál (1967): Enc., *Populorum progressio*. n. 4. *Acta Apostolicae Sedis*, 59(4), 259.

azok soha nem függetlenek az adott pápa társadalomfilozófiájától. Bár *ex naura rei* a pápák társadalomfilozófiájának minden esetben a katolikus doktrínában kell gyökereznie, de a pápa saját szempontjai kirajzolódnak a megnyilatkozásokban. Így válik ugyanaz a katolikus igazság izgalmas és egyedi, mindig megújulni és a legújabb etikai (biztonsági) kihívásokra reflektálni képes aktuális tanítássá. VI. Pál helyesen választotta az ENSZ-ben mondott beszédének központi gondolatául a fejlődést, és építette köré a biztonságról és békéről alkotott koncepcióját. A fejlődés gondolata ugyanis különösen is ígérete alatt tartotta és tartja ma is a modern társadalmakat.⁵¹ A pápa hitet tett amellett, hogy az egyház nem áll a fejlődés útjában, hanem elismeri és támogatja azt. Ugyanakkor utal arra a kettősségre, amely a fejlődéssel együtt jár, és amely veszélye, hogy: az „emberben rejtőzik, aki egyre hatalmasabb eszközökkel rendelkezik, olyanokkal, amelyek képesek a rombolásra, de a legnemesebb vívmányokra is”.⁵² Nehéz ebben a kijelentésben nem észrevenni a hidegháború legjelentősebbnek tekintett biztonsági fenyegetését, a nukleáris, illetve tömegpusztító fegyvereket. Erre utal a *Gaudium et spes* kezdetű zsinati lelkipásztori konstitúció is. A dokumentum a nukleáris, illetve tömegpusztító fegyverekre „a tudományos fegyverek” kifejezést használja (GS 80).⁵³ Így utalt a pápa az ENSZ-ben is az emberi és technológiai fejlődéssel létrehozott „tömeghalált” okozó fegyverekre. Ugyanakkor VI. Pál beszéde egyben már előre jelzi, hogy az ENSZ-ben mondott pápai beszédek önmagukban nem képesek visszaadni az adott pápa vagy a Szentszék korszakos békefilozófiájának minden szegmensét. A beszédek önmagukban való értelmezése számos félreértésre adhat alapot. Csak úgy kapjuk meg az adott pápa békefilozófiájának és háború etikai tanításának az összképét, ha azt abba a nagyobb kontextusba helyezzük, amely pápai beszédek, megnyilatkozások, enciklikák és egyéb pápai dokumentumok, kúriaszervező munka, kinevezések és elmozdítások mozaikjainak ezreiből áll össze.⁵⁴ VI. Pál nem volt naiv, ami a kor biztonsági helyzetét

⁵¹ A beszédet a társadalmi és biztonsági kontextusba helyezi az olasz történész RICCARDI, Andrea (2015): *Manifesto al mondo*. Paolo VI all'ONU. Milano: Jaca book.

⁵² VI. Pál (1967): *Discors. Acta Apostolicae Sedis*, 1965. IX. 4., n. 7. 57. (1965) 885.

⁵³ Lásd még: UJHÁZI Lóránd (2019): A nukleáris elrettentés a katolikus egyház megnyilatkozásainak a fényében. *Hadtudományi Szemle*, 12. (különszám), 341–342.

⁵⁴ VI. Pál ENSZ elé tárt fejlődés és béke kapcsolatának mélyebb magyarázata is a beszéden kívül keresendő. VI. Pál a fejlődés átfogóbb magyarázatát a *Populorum progressio* kezdetű enciklikában fejtette ki: „fejlődés (...) nem szorítkozik a pusztá gazdasági növekedésre (...) fejlődésnek, minden oldalúnak kell lennie, olyannak, amely minden ember és a teljes ember növekedését biztosítja”. VI. Pál (1967): i. m. n. 14. 264.

és a nemzetközi szervezet mozgásterét illette. Szembesíti a szervezet képviselőit a világméretű társadalmi konfliktusokkal, az egyenlőtlenséggel, a gazdagok és a szegények közötti aránytalansággal. Vagyis számos olyan kérdésről szól, amely napjainkban a tág értelemben vett biztonsági kihívások területéhez tartoznak, és amelyeket nemhogy nem sikerült felszámolni, hanem kulminálódva az új típusú biztonsági kihívások homlokterébe kerültek. I. János Pálnak egy hónapos pápasága alatt nyilván nem volt módja, hogy a Szentszék külkapcsolati rendszerében markáns nyomot hagyjon. Azonban 1978. december 31-én a Szentszékhez akkreditált diplomácia testület előtt mondott beszédében kifejtette, hogy egyedülálló képességeket tulajdonított a Szentszéknek a nemzetközi közösségben. Ezt a szuverenitásból származó kapacitást pedig arra kívánja felhasználni, hogy előmozdítsa a békét, az igazságosságot, a fegyverzetleszerelést és a humanitárius intervenciókat.⁵⁵ Ebből a néhány gondolatból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a pápa XXIII. János, VI. Pál és a zsinat célkitűzéseinek megfelelően pozicionálta volna a Szentszékét a nemzetközi közösségben és az ENSZ-ben. Sőt, a pápa maga is utalt tiszteletre méltó elődjének és a zsinat ezen a területen elért eredményeire, amelyeknek a folytatására vállalkozott. A történelem azonban nem ismeri „a mi lett volna, ha” kérdésfeltevést, így I. János Pál vonatkozásában kénytelenek vagyunk beérni azzal a feltételezéssel, hogy a zsinat és elődjének filozófiáját követte volna.

7. A zsinat szellemiségének lecsapódása az új Egyházi törvénykönyvben

A II. Vatikáni Zsinat után különböző szintű pápai és szentszéki dokumentumok erősítették meg a zsinati elhatározást.⁵⁶ Kánonjogi szempontból ezek a dokumentumok különböző jogi kötőerővel rendelkeznek. Az új Egyházi törvénykönyv (1983) a régi CIC-cel (Codex Iuris Canonici, 1917) szemben (3. k.), már evidenciának tekinti, hogy a Szentszék, mint a nemzetközi jog alanya nemcsak a nemzetállamokkal, hanem a nemzetközi szervezetekkel is diplomáciai kapcsolatokat alakíthat

⁵⁵ I. János Pál (1978): *Address to the Diplomatic Corps*, 1978. VIII. 31. Online: www.vatican.va/content/john-paul-i/en/speeches/documents/hf_jp-i_spe_31081978_diplomatic-corps.html

⁵⁶ VI. Pál (1964): *Enc. Ecclesiam Suam*, 1964. VIII. 6. n. 16, *Acta Apostolicae Sedis*, 56(10) 609-59; II. János Pál *Centensimus annus*.

ki (SQUICCIARINI 2005: 505).⁵⁷ A jogalkotó az egész Kódexet bevezető kánonok közé helyezte el a Szentszék és a nemzetközi szervezetek közötti kapcsolat alap-paradigmáját (3. k.). A 3. kánon azonban a Szentszék és a nemzetközi szervezetek kapcsolatának csak egyetlen szegmensét emeli ki: meghatározza az új törvénykönyv és a nemzetközi szerződések viszonyát. Deklarálja, hogy az új CIC nem helyezi hatályon kívül (nem derogálja vagy abrogálja) a Szentszék törvénykönyv megjelenése előtt kötött nemzetközi szerződéseit. Továbbá a Szentszék a későbbiekben is köthet olyan nemzetközi megállapodásokat, amelyek a törvénykönyvvel ellentétesek (OTADUY 2004: 232; SCHMITZ 1999: 72).⁵⁸ Bár a nemzetközi szervezetek és a Szentszék kapcsolata a konkordatális kérdéseknél sokkal összetettebb, de érthető, hogy a 3. kánon csak erre a területre összpontosít. A Kódex első hat kánonja ugyanis az új kódex egyházjogban és az egyház életében való elhelyezését tárgyalja (HUELS 2000: 49).⁵⁹ Így a jogszabályhely sem a Szentszék nemzetközi szervezetekkel való diplomáciai kapcsolataira, sem ezekkel a szervezetekkel való kapcsolatok kialakításának az okaira, céljaira, illetve az együttműködés keretére sem utal. Ezekről a Szentszék diplomáciai gyakorlatából, a kétoldalú megállapodásokból, más kapcsolódó jogszabályhelyekből és az egyház társadalmi tanítására vonatkozó általános dokumentumokból értesülhetünk. A kódex ráadásul nem a nemzetközi jog bevett terminus technikusait használja, amikor a nem nemzetállamokkal kötött megállapodásokról szól, hanem „politikai társulások” („aliisve societatis politice”) kifejezéssel él (3. k.). A nemzetközi szervezetek a pápai követek kapcsán is csak röviden kerülnek említésre (HÜBLER 2004: 688).⁶⁰ Az Apostoli Szentszéket képviselik azok is, akik a pápai küldöttségben teljes jogú kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi tanácsokhoz, értekezletekre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §). A Szentszék

⁵⁷ SQUICCIARINI, Donato (2005): Storia peculiarità e finalità della diplomazia della Santa Sede: impegno per la pace, da parte della Chiesa e dei papi dell'ultimo secolo. *Apollinaris*, 78(1/2), 505.

⁵⁸ OTADUY, Javier (2004): Commentary on Canon 3. In Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rafael, Rodríguez-Ocana (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto: Wilson & Lafleur. Vol. I., 232; SCHMITZ, Heribert (1999): Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 3. kánonjához. In Listl, Josph – Schmitz, Heribert (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 72.

⁵⁹ HUELS, John (2000): *Intoductory Canons*. In Beal, P. John – Coriden, A. James – Green Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 49.

⁶⁰ HÜBLER, Flavia Petroncelli (2004): Komentár a 362. kánonhoz. In Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rafael, Rodríguez-Ocana (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto: Wilson & Lafleur. Vol. II/1., 688.

békepolitikájának előmozdításában a második világháború után kulcsszerepet kaptak a nemzetközi szervezetekhez különböző minőségben küldött követek.⁶¹ A *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio* a bevezető szakaszt lezáró résznél említi a követek békeépítő, nemzetközi közjót előmozdító tevékenységet. Ez a szakasz tárgyalja röviden az állami hatóságokkal, különösen a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést.⁶² A nemzetközi szervezetek kiemelése logikus, hiszen ez az a fórum, ahol az egyháznak a pápai követen keresztül még inkább lehetősége nyílik az egyetemes közjó és a nemzetközi béke előmozdítására. Érdekes azonban, hogy a kódex kihirdetésekor, 1983-ban amikor már gyakorlata volt a Szentszék nemzetközi közösségekben való tevékenységének, a jogalkotó a pápai követek kapcsán erre alig tér ki.⁶³ A fórumok jelentősége – az említett pápai megnyilatkozások mellett – inkább a gyakorlatban vált jelentőssé.

8. Az ENSZ II. János Pál kül- és biztonságpolitikai megközelítésében

II. János Pál hosszú pápasága alatt számos alkalommal értékelte a világszervezet munkáját. Beszédeket tartott a közgyűlés vagy a szakosított szervezetek különböző fórumai előtt. A pápa politikai prekoncepciójában az ENSZ (és a nemzetközi szervezetek) jelentőségét jelzi, hogy a kérdés nemcsak a pápa a terület szempontjából leginkább adekvát szociális enciklikáiban (*Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* és *Centesimus annus*), hanem más teológiai és pasztorális ihletettségű enciklikáiban és írásaiban is előkerül. Avery Dulles interpretációjában ennek elsődleges oka, hogy II. János Pál a korszak kulturális, gazdasági és filozófia áramlatait és a nemzetközi ügyeket egyaránt olyan területnek tartotta, amelyeken keresztül megvalósulhat az egyház zsinat által meghirdetett

⁶¹ Amellett, hogy CIC tud a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás jelentőségéről, hiszen a hagyományos területi államokkal szemben külön említi a „más politikai társulásokkal” kötött megállapodásokat (3. k.).

⁶² „Optatum autem omnium hominum bonae voluntatis, ut Nationum sit pacificus convictus et populorum progressio foveatur, nostris hisce diebus declarant etiam Instituta Internationalia, quae vocantur, quorum scientia, rerum usus, dignitas in promptu sunt omnibus, nulli cum pareant labori ut pax et progressio populorum in tuto ponantur.” VI. Pál (1969): i. m. 477.

⁶³ A nemzetközi vonatkozás jelentőségéhez lásd: MELNYK, A. Roman (2009): *Vatican diplomacy at the United Nations a History of Catholic Global Engagement*. Lewiston: The Edwin Mellen Press. Követekre vonatkozóan MELNYK (2009): i. m. 517–539.

társadalmi párbeszéde.⁶⁴ Ebben a konstellációban pedig világos, hogy a világ-méretű problémákra, azok kezelésére és a kezelés fórumaira való reflexió nem maradhatott csak a szoros értelemben vett társadalmi enciklikák szintjén, hanem meg kellett hogy jelenjen az élet és az egyház sokszínűségében.

II. János Pál érdeme az is, hogy elvégezte a finomhangolást a Szentszék világszervezethez akkreditált missziója területén. Pápasága alatt született az új Egyházi törvénykönyv és a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció, amely „újrakonfigurálta” a Szentszék dikasztériumainak a feladatait, köztük a külkapcsolatokért is felelős államtitkárság küldetését. Bryan J. Hehir három markáns szempontot emel ki, mint amelyek véleménye szerint meghatározták II. János Pál Egyesült Nemzetek Szervezetével kapcsolatos külpolitikáját: a nagyhatalmak (és azok kritikája), a nukleáris kérdéskör, illetve a fejlődő országok és azok szükségletei (HEHIR 1990: 38).⁶⁵ Heinz-Gerhard Justenhoven II. János Pál „békepolitikáját” összefoglaló írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a pápa nem hagyott hátra „békeenciklikát”, de rendelkezett átfogó béketervvvel (agenda), amelynek középpontjában az emberi jogok, a vallás- és lelkiismereti szabadság, a vallásközi párbeszéd iránti elköteleződés állt. A pápa megnyilatkozásai, amelyeket akár teoretikusan, akár az egyes biztonsági kihívások kapcsán, akár a konkrét fegyveres konfliktusok vonatkozásba tett – Justenhoven szerint – az emberi jogok területén csúcsosodott ki (JUSTENHOVEN 2012: 311).⁶⁶ Ebben a tekintetben pedig az ENSZ-nek mint az „emberi jogok és így a béke védelmezőjének” a pápa kulcsszerepet tulajdonított.⁶⁷ Már a *Redemptor hominis* kezdetű enciklikájában összekapcsolta az ENSZ szerepét a nemzetközi béke és az emberi jogok védelmének kérdésével (KRENN 1982).⁶⁸ Úgy nyilatkozik

⁶⁴ Az ismert amerikai teológus Avery Dulles II. János Pál kapcsán együtt említi a korszak kulturális, gazdasági és filozófia áramlatit és nemzetközi ügyeket, amelyek irányába a pápa elkötelezett volt, és ezeken keresztül valósította meg a pápa a zsinat által meghirdetett eszméket. DULLES, Avery (2003): *The splendor of faith: the theological vision of Pope John Paul II*. New York: Herder, 17–18.

⁶⁵ HEHIR, J. Bryan (1990): Papal Foreign Policy. *Foreign Policy*, 78(1), 38.

⁶⁶ JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard (2012): The Peace Ethics of Pope John Paul II. In Justenhoven, Heinz-Gerhard – Barbieri, A. William (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Berlin, Boston: De Gruyter, 311.

⁶⁷ Nagyobb összefüggésekbe helyezi az egyház békemisszióját és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést TAYLOR, Leonard Francis (2020): *Catholic Cosmopolitanism and Human Rights*. Cambridge: University Press.

⁶⁸ KRENN, Kurt (1982): Ein neuer Weg zu religiöser Erfahrung in der Enzyklika „Redemptor hominis” von Johannes Paul II. *Archive for the Psychology of Religion*, 15(1), 45–57. Kifejezetten emberi jogi aspektusból vizsgálja az enciklikát POTTMEYER, Hermann (1985): *Christliche Anthropologie*

a szervezetről, mint amelyet azzal a „csodálatos igyekezettel hoztak létre, hogy határozza és szövegezze meg az ember „tárgyilagos” és sérthetetlen jogait, s hogy a tagállamok kötelezték magukat e jogok kölcsönös tiszteletbentartására.”⁶⁹ A szervezet által deklarált emberi jogokat és így magának a szervezetnek a létét abban a kettős funkcióban látta, hogy egyrészt „megakadályozza a legutóbbi háború borzalmainak megismétlődését”, másrészt olyan alapot teremtsen, „amelyhez a rendszereket, programokat és az államok irányítási formáit hozzá lehet mérni abból az egyetlen alapvető szempontból nézve, ami az ember – a közös-ségben élő személy – java, amely elemi alkotórésze a közjónak”. Különösen jelentős, hogy a két szervezet célkitűzéseinek a viszonyában a pápa deklarálja, hogy az „Egyháznak nem kell bizonygatnia”, hogy az említett területeken megnyitott, és az milyen „szorosan összefügg küldetésével a mai világban” (KRENN 1982; JANSSENS 1994).⁷⁰ Az inkább teológiai aspektusú, 1980. november 30-án közölt *Dives in Misericordia* kezdetű enciklika egyetlen helyen említi a világ-szervezetet és annak szakosított szerveit. A rövid utalás mégis (legalább) három szempontból jelentős: egyrészt elismeri, hogy a biztonsági kihívások sokszínűvé váltak, amikor deklarálja, hogy „(...) több olyan fenyegető jelenség van, melyek minden eddig ismert veszedelemnél sokkal rosszabbak”. Másodsorban az egyházat olyan entitásnak bélyegezi, amely ezeket a biztonsági kihívásokat „az Istentől kapott igazság fényénél” hivatott értékelni. Végül pedig a nevesített szervezeteket az ENSZ, az UNESCO, a FAO kitüntetett fórumoknak tekinti, hiszen a biztonsági kérdések értékelésének és kezelésének platformját jelentik.⁷¹ A szintén teológiai aspektusú *Reconciliatio et poenitentia* kezdetű enciklikában is helyet kaptak a 20. század biztonsági kihívásaira és azok nemzetközi szintű kezelésére való reflexiók. A kiengesztelődésről szóló főképp szentségtani és lelkipásztori dokumentum a kiengesztelődést a nemzetközi rend és béke, illetve a válságkezelés kiindulópontjának tekinti. Urszula Okulska II. János Pál

als kirchliches Programm: Die Rezeption von ‚Gaudium et Spes‘ in ‚Redemptor hominis‘. *Trierer Theologische Zeitschrift*, 94(3), 173–187.

⁶⁹ II. János Pál (1979): Enc. *Redemptor hominis*, 1979. III. 4, 17. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 71(4), 295–296.

⁷⁰ KRENN, Kurt (1982): Ein neuer Weg zu religiöser Erfahrung in der Enzyklika „Redemptor hominis” von Johannes Paul II. *Archive for the Psychology of Religion*, 15(1), 45–57; JANSSENS, Louis (1994): Thoughts About the Encyclical Veritatis Splendor. *Bijdragen: International Journal for Philosophy and Theology*, 55(2), 118–132.

⁷¹ II. János Pál (1980): Enc., *Dives in Misericordia*. 1980. X. 30, n. 2. *Acta Apostolicae Sedis*, 72(9), 1181.

teológia megközelítését, minthogy anélkül nincs nemzetközi rend és béke, amíg a 20. században kulminálódott történelmi sérelmekre nem születik valós megoldás széles körű történelmi, filozófia és a kortárs nemzetközi politikai megnyilatkozások homlokterébe helyezi. Tanulmányának jelentősége, hogy történelmi és a nemzetközi politika más prominens szereplőinek megnyilatkozásaival vagy tudományos eredményeivel is alátámasztja a pápa véleményét (OKULSKA 2018).⁷² A *Reconciliatio et poenitentia* említett alapparadigmája mellett egyben átfogó felsorolását is adja a korszak (új típusú) biztonsági kihívásainak. Ezt „az egyes csoportok, szociális osztályok és országok között egyre növekvő egyenlőtlenségben”, az „engesztelhetetlen ideológiai szembenállásban; gazdasági érdekekben, politikai feszültségekben, törzsi ellentétekben, a faji és vallási megkülönböztetésben” jelöli meg. Ezekből ered az enciklika megfogalmazása szerint „az alapvető emberi jogok, elsősorban az élethez, az emberhez méltó életre való jog eltiprása; az egyesek és közösségek szabadsága ellen irányuló törekvés, az állandó zaklatás, amely alól nem kivétel a vallás sem”.⁷³ Továbbá a pápa már akkor úgy tekintett a megkülönböztetés sokféle formájára, a faji, a kulturális, a vallási erőszakra és terrorizmusra, a kínzásra, az elnyomásra, a hagyományos és atomfegyverek felhalmozására, a fegyverkezési versenyre és a vele párosult hadi kiadásokra, mint amelyek alapvetően veszélyeztetik a biztonságunkat. A pápa egyébiránt elődjei által is gyakran hangoztatott és ezáltal konstans szentszéki retorikai elemmé váló álláspontot képviseli: a fegyverkezési versenyre fordított összeget a „népek méltatlan nyomorának felszámolására, és az elmaradtak szociális és gazdasági helyzetének” javítására kellene fordítani. Ez a gondolat a későbbiekben mind II. János Pál, mind utódjainak társadalmi tanításában számtalanszor előkerül. A *Reconciliatio et poenitentia* kezdetű enciklika érdeme, hogy nemcsak általánosságban beszél a nemzetközi kiengesztelőds jelentőségéről, hanem listázza a nemzetközi fórumok homlokterébe került új típusú biztonsági kihívásokat is, illetve kiemeli a nemzetközi fórumok felelősségét és a Szentszék nemzetközi térben betöltött szerepét. Kijelenti, hogy „nagyon összetett és kényes kérdés” a kiengesztelőds nemzetközi vonatkozása, melyért „az egyház, főként a *Szentszék és hivatalai* fáradoznak”, illetve

⁷² OKULSKA, Urszula (2018): The ethics of intercultural dialogue Reconciliation discourse in John Paul II's pontifical correspondence. In Arnett, Ronald – Cooren, François (szerk.): *Dialogic Ethics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 77–125.

⁷³ II. János Pál beszéde a diplomáciai testület előtt 1983. jan. 15. 4. 6. 11: AAS 75, 1983, 376, 378, 381.

a „Szentszék minden erejét arra fordítja, hogy tekintélyét latba vesse az egyes nemzetek kormányánál és a különböző nemzetközi intézmények felelős vezetőinél, hogy velük együttműködve a sok konfliktus közepette a kibékülést elősegítse”. A pápa megismétli VI. Pál ENSZ és a nemzetközi szervezetek irányába sokszor tolmácsolt koncepcióját, mely szerint a Szentszék a válságkezelésben és békeépítésben „nem másodlagos célból vagy titkos érdekeltség miatt” vesz részt. Az egyház nemzetközi szerepvállalásának az oka „emberbaráti gondolkodás”, amelynek érdekében az „egyedülálló intézményes szervezetét és erkölcsi tekintélyét az egyetértés és a béke szolgálatába állítja”.⁷⁴ VI. Pál *Populorum progressio* kezdetű enciklikájának huszadik évfordulója alkalmából jelent meg 1987. december 30-án a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklika. A VI. Pál idejét jellemző optimizmussal szemben II. János Pál már a bevezetőben jelzi, hogy „a fejlődéshez fűzött remények nagyon távol esnek beteljesedésüktől és megvalósulásuktól”.⁷⁵ Sőt, ebben a tekintetben minden tényezőt figyelembe véve a világ jelenlegi helyzete a népek fejlődése szempontjából még inkább lesújtó.⁷⁶ II. János Pál a kétpólusú világrend megszűnésének az előestéjén biztonságpolitikusokat megszégyenítő módon mutatott rá azokra a tényezőkre, melyek a fegyveres konfliktusokon kívül megingathatják a békét. Így az élelmiszer-biztonság, tehát az élelem termelése és elosztása, az egészségügyi és higiéniai körülmények (II. János Pál pápa: 14), a lakáshelyzet, az ivóvízellátás, munkalehetőség, a nők kizsákmányolása (II. János Pál pápa: 19), a pazarlás és a túltermelés (II. János Pál pápa: 28.). Szól az eladósodásról (II. János Pál pápa: 19), a fegyverkereskedelemről és a terrorizmusról (II. János Pál pápa: 24), a népességnövekedésről (II. János Pál pápa: 25.). A pápa ezek kezelésében kitüntetett szerepet tulajdonított a nemzetköziségnek és így értelemszerűen a nemzetközi szervezeteknek. Aloysius Fonseca röviddel az enciklika kiadása után jelentetett meg átfogó elemzést, amelyben sorra veszi az egyes kihívásokat és a „nemzetközi közösség” által adható válaszokat. Felsorakoztatja a releváns világpolitikai eseményeket, amelyek kapcsán a pápának is volt alkalmja, hogy kifejtse: a világbékét fenyegető veszélyek

⁷⁴ II. János Pál (1985): Enc., *Reconciliatio et poenitentia*. 1984. XII. 2, 2. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 77,

⁷⁵ 1984. 77(3), 186–188.

II. János Pál (1988): Enc., *Sollicitudo rei socialis*, 1987.XII.30, n. 12. *Acta Apostolicae Sedis*, 80(5), 525–526.

⁷⁶ n. 13. uo. 526.

csak nemzetközi összefogással számolhatók fel (FONSECA 1989).⁷⁷ A nemzetközi ségnek és a nemzetközi szervezetek célja és egyben feladata, hogy felszámolja azokat a dichotómiákat (leginkább a gazdaságban és a gazdasághoz kapcsolódó területeken), amelyek a békét fenyegetik (FONSECA 1989: 13–14). A pápa 1987-ben úgy látta, hogy az általános helyzet „jelentékenyen rosszabbodott”. Prófétaí módon mutatott rá azokra a területekre, amelyek a hidegháború után a biztonságpolitika homlokterébe kerültek. Mindemellett a Szentszék nem csak szócső, amely felsorolja az említett kihívásokat. Ezek kivétel nélkül olyan területek, amelyeknek kezelésére (leginkább az ENSZ) a hetvenes években számos szakosított szervet hozott létre, amelyek munkájában a Szentszék képviselte aktívan részt vett.⁷⁸ Emellett világszerte működtek azok a különböző egyházi és világi jogállással rendelkező katolikus segítségnyújtó szervezetek, amelyek igyekeztek globális viszonylatban is enyhíteni a biztonsági kihívásokat. A pápa aggodalmait és ajánlásait ellenére, amelyek a nagyobb nemzetközi összefogásra és a nemzetközi szervezetek nagyobb szerepvállalására mutattak rá, nem nyertek meghallgatást. Ezt bizonyítja a napjainkra egyre súlyosabbá váló menekültkérdés, gazdaságilag leszakadó, vagy biztonsági szempontból instabil régiók, vagy akár a terrorizmus megjelenő számtalan formája. A pápa továbbra is a személy egyetemes emberi jogait, illetve az azt „garantáló” ENSZ-t és annak alapokmányait kulcsfontosságúnak tekintette. Továbbá hangsúlyozta, hogy a szolidaritásnak a nemzetközi kapcsolatok alapjának kell lennie.⁷⁹ Barbara Kraemer az enciklikához írt összefoglaló elemző-értékelésében az enciklika jelentőségét úgy foglalja össze, hogy az „felhívás a nemzetközi problémák megoldására”. A biztonsági tanulmányok területén az elmúlt években végbement koncepcióváltás fényében ehhez már nyugodtan hozzátehetjük: az enciklika felhívás a nemzetközi biztonsági problémák

⁷⁷ FONSECA, Aloysius (1989): Reflections on the Encyclical Letter *Sollicitudo Rei Socialis*. *Gregorianum*, 70(1), 5–24.

⁷⁸ Legismertebbek ENSZ, Menekültügyi Főbiztosság, Egészségügyi Világszervezet, Egyesült Nemzetek Gyermekalapja; Egyesült Nemzetek Szervezetének Fejlesztési Programja, Központi Veszélyhelyzet Alap; Élelmezési Világprogram, Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala? Nemzetközi Kutató-Mentő Tanácsadó Csoport. SCWEICKHARDT, Gottfrid (2014): *Nemzetközi Katasztrófaelhárítási Jog*. Budapest: NKE, 31–36.

⁷⁹ A szolidaritás és a béke viszonylatát az enciklika összefüggésében behatóan elemzi Aa.Vv (1989): *Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la enciclica «Sollicitudo rei socialis»*. Bilbao, Densajero: Universidad de Deusto. A kötet rövid áttekintéséhez lásd ILLANES, José, Luis (1990): *Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la enciclica «Sollicitudo rei socialis»*. *Scripta Theologica*, 22(1), 302.

megoldására (KRAEMER 1998: 1727).⁸⁰ Azokat a fent említett kérdéseket, amelyeket az enciklika a nemzetközi közösség tevékenységi körébe utal, ma egytől egyig tág értelemben vett biztonsági kihívásnak tekintjük. II. János Pál számára 1987-re a külpolitika középpontjába a nemzetállamok és azok érdekei kerültek.

Röviddel a szocialista blokk bukása után jelent meg a *Centesimus annus* kezdetű enciklika, amely a Szentszék és a nemzetközi szervezet együttműködése oldaláról is értékelő visszatekintést ad. A szöveg szintén magán visel egyfajta kettősséget. Egyrészt ugyanis a világszervezet vívmányairól, eredményeiről beszél. Felidézi a Szentszék és a nemzetközi szervezet közös múltját. Külön kiemeli a nemzetközi okmányok, az ENSZ-hez köthető Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatába (és az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia záró aktusába, az ún. helsinki nyilatkozatba) való szentszéki „bedolgozást”.⁸¹ A pápa az ENSZ-t az egyéni és kollektív jogvédelem és a fejlődés tartóoszlopának nevezi.⁸² Továbbá a gazdasági egyensúly és igazságosság kialakításában is szerepet tulajdonított a világszervezetnek (II. János Pál pápa: 27). Eközben azonban jól látta és láttatta azokat a hiányosságokat, amelyek a világszervezet létrejötte ellenére is fennmaradtak. Az enciklikában kitér arra, hogy különböző fejlesztési segélyek együttes mérlege nem mindig pozitív. Illetve hogy az „Egyesült Nemzeteknek nem sikerült a nemzetközi konfliktusok megoldására olyan hatékony módszert találni, amely kiiktatná a háborút”. Úgy tűnik, a pápa nemcsak technikai vagy egy-egy konfliktus kapcsán marasztalta el a világszervezetet, hanem strukturális és konstans hiányosságokra mutatott rá. A *Veritatis Splendor* kezdetű enciklika elsősorban erkölcszociológiai és nem szociális kérdésekkel foglalkozik (bár az egyes kérdések számos területen összeérnek), de a nemzetközi rend vonatkozásában kulcsfontosságú megjegyzést tesz. II. János Pál a hidegháború utáni években, amelyek még több fegyveres konfliktust (balkáni háborúk, kuvaiti háború) és számtalan tág értelemben vett biztonsági kihívást generáltak (elvándorlás, éhínség, szegénység, működésképtelen államok stb.), világossá tette, hogy „minden jó szándék és gyakran nehéz körülmény ellenére sem a polgári hatóságok, sem a polgárok nem nyernek fölhatalmazást, hogy megsérthessék

⁸⁰ KRAEMER, Barbara (1998): Development–Principles for integral human development in Sollicitudo Rei Socialis. *International Journal of Social Economics*, 25(11/12), 1727.

⁸¹ II. János Pál (1991): Enc., *Centesimus annus*, 1991. V. 1. 21. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 83(10), 818–819.

⁸² uo. Ez a motívum egyébként a pápai retorikában számtalanszor előjött a legkülönbözőbb műfajú pápai megnyilatkozásokban.

az emberi személy elidegeníthetetlen és alapvető jogait”. Megállapításait a pápa a nemzetközi viszonyokra is projektálta, minthogy kijelenti, „csak egy olyan erkölcs képes biztosítani akár a nemzeti, akár a nemzetközi társas együttélés etikai fundamentumát, amely elismeri a kivételt nem tűrő, mindig és mindenkre nézve kötelező törvényeket”.⁸³ Érdemes megjegyezni, hogy amikor a jelenlegi pápát a biztonsági kihívások kapcsán elmarasztalják, hogy nem a szervezetek, nemzeti érdekek vagy struktúrák, hanem a személy biztonságát helyezi a középpontba, akkor igazából elődjei által is hangsúlyozott katolikus antropológiai szempontot vesz figyelembe. Az igaz, hogy egyes biztonsági kihívások csak napjainkra értek el arra szintre, amelyre a társadalmak már érzékenyen reagálnak, illetve amely erős társadalmi megosztottságot eredményez.

Ami II. János Pál konkrét szerepvállalását illeti, folytatta elődjének, VI. Pálnak a kezdeményezését, amely a béke világnapi üzenetét illeti. Bár a kánonjogi rendszerben nehéz elhelyezni ezeket a megnyilatkozásokat, de tekintve, hogy a legfőbb jogalkotó személyéhez kapcsolódnak hatásuk lecsapódhat (és ténylegesen le is csapódik) mind általánosságban a tételes jogalkotásban (például a pápai követek feladatait részletező joganyag),⁸⁴ mind a nemzetállamokkal és a nemzetközi szervezetekkel foglalkozó ún. konkordatális jogban.⁸⁵ De a megnyilatkozások átsugároznak a háború etikai és biztonsági kérdéseire is. II. János Pálnál a nemzetközi kapcsolatépítésében kétségtelenül a nemzetállamok játszották a főszerepet, de emellett a nemzetközi szervezetek és különösen az ENSZ is jelentős szerepet töltött be a pápai külpolitikában.⁸⁶ Sorvezetőnek tekinthető

⁸³ II. János Pál (1993): *Enc., Veritatis Splendor*, 1993.VIII.6, n. 97. *Acta Apostolicae Sedis*, 85(12), 1209–1201. Antropológia és teológiai szempontokhoz WEBER, Helmut (1994): *Zur Enzyklika Veritatis Splendor. Trierer Theologische Zeitschrift*, 169, 161–187.

⁸⁴ VI. Pál (1969): *Motu Proprio, Sollicitudo omnium ecclesiarum*, *Acta Apostolicae Sedis*, 61(8), 473–484; 362–367. kk.

⁸⁵ Maurizio Ragazzi részletekbe menően mutatja be, hogyan bontakozott ki a pápák teológiai, etikai koncepciója a nemzetközi viszonyokban. A szerző rámutat, hogy a II. Vatikáni Zsinat teológiai koncepciója hogyan hatott vissza, hogyan növelte folyamatosan a Szentszék nemzetközi tekintélyét. Munkája jól szemlélteti, hogy a teológiai és etikai szemléletmód(váltás) az egyház számára a nemzetközi viszonyok területén is komoly eredményeket hoz. Ez egyben a válságkezelésben, békeépítésben és a háborúetikai, illetve RAGAZZI, Maurizio (2009): *Concordats Today: From the Second Vatican Council to John Paul II. Journal of Markets & Morality*, 12(1), 113–151.

⁸⁶ Jól érzékelteti mindezt WEIGEL, George (2010): *The End and the Beginning: Pope John Paul II—The Victory of Freedom, the Last Years*. New York, London: Double Day. A szerző a pápa életpályáját a világpolitikai események sorozatába ágyazva mutatja be, milyen fontos szerepet játszott II. János Pál pápa életében a nemzetköziség, közte a nemzetközi szervezetek, és hogyan

II. János Pál az ENSZ közgyűlés előtt mondott beszédek száma tekintetében. Megválasztása után nem sokkal, 1979. október 2-án közgyűlés előtt mondott beszédet. A megnyilatkozás átfogó békeüzenetnek is felfogható, amennyiben a háború általános elutasítása, a béke egyetemes támogatása, illetve a humán biztonsághoz kapcsolódó kérdések kerültek említésre.⁸⁷ Számos konkrét idézettel és utalással hivatkozik II. János Pál elődjei, különösen VI. Pál és XXIII. János béketörekvéseire. Ugyanakkor az általános békeüzenetet és a humán biztonság kérdéseit emberi jogi aspektusba helyezi (KENGOR 2018: 213–215).⁸⁸ A minden embert egyetemesen megillető jogok, amelyeket a világszervezet nyilatkozata gyűjtött csokorba, adja a pápa számára a két szervezet közötti együttműködés keretét (NOUAILHAT 2006).⁸⁹ Megragadta az alkalmat, hogy a békét és a hozzá szorosan kapcsolódó emberi jogi kérdéseket teológiai és természetjogi konstellációba helyezze. Ezek túlmutatnak már a béke és a biztonság közös építésének a kérdésén, ugyanakkor betekintést engednek az egyház természetfeletti motivációjába, amellyel az igyekszik előmozdítani a békét nemzetközi közösségben.⁹⁰ Emellett a Szentszék szuverenitására is beszélt, amely nem a területtől függ, hiszen az a Vatikán területére „korlátozódik”, de éppen ez teszi lehetővé, hogy a Szentszék elfogulatlanul a lelki javak, az igazságosság, a béke és az emberi személy méltóságának szolgálatában álljon.⁹¹ II. János Pál 1995. október 5-én ismételtlen a világszervezet elé állt. A pápa arra a felelősségre hívta fel a figyelmet, hogy a szervezet valóban „erkölcsi központja” legyen a világnak.⁹² Egyéb-ként retorikai elemeiben nagyon hasonlított az 1979-es látogatás alkalmával

vált rajtuk keresztül az események aktív részese. A vallásszabadság oldaláról dolgozza fel a koncordátumok kérdését. A kérdés növekvő biztonságpolitikai aspektusához napjainkban egyre kevésbé fér kétség. FUMAGALLI CARULLI, Ombretta (2011): Concordats as Instruments for Implementing Freedom of Religion. *Ius Canonicum*, 51, 437–446. Hasonló szempontokat emel ki MINNERATH, Roland (1998): The Position of the Catholic Church Regarding Concordats from a Doctrinal and Pragmatic Perspective. *Catholic University Law Review*, 47(2), 467–467.

⁸⁷ II. János Pál (1979): Discors., *Acta Apostolicae Sedis*, 71(13), 1144–1160.

⁸⁸ KENGOR, Paul (2018): *A Pope and a President: John Paul II, Ronald Reagan, and the Extraordinary Untold Story of the 20th Century*. Wilmington, Delaware: ISI BOOKS, 213–215.

⁸⁹ NOUAILHAT, Yves-Henri (2006): The Holy See, the United Nations, and the Protection of Human Rights under the Pontificate of John Paul II. *Relations internationales*, 127(3), 95–110.

⁹⁰ Ezt a szempontot kiválóan szemlélteti JUSTENHOVEN (2012): i. m. 317–318.

⁹¹ II. János Pál (1979): Address to the United Nations General Assembly. 1979. X. 2, *Acta Apostolicae Sedis*, 71, 1143.

⁹² II. János Pál (1980): Discors., 1980.V.2, *Acta Apostolicae Sedis*, 72, 735–752.

elhangzott üzenetre, minthogy az egyetemes emberi jogok, egyetemes emberi méltóság és annak természetjog imperativusára mutatott rá.

II. János Pál élő kapcsolatot ápolt az ENSZ szakosított szerveivel is. 1979. november 12-én az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetben, 1980. június 2-án az ENSZ UNESCO szervezetében mondott beszédet.⁹³ A pápa az egyes beszédekben igyekezett a béke és az emberi jogok kérdését úgy megközelíteni, hogy az illeszkedjen az egyes szervezet profiljához és tevékenységéhez. A keresztény antropológiai és teológiai okán ugyanis egyes tág értelemben vett biztonsági kérdések eltérő perspektívákban jelenhetnek meg a Szentszék és a nemzetközi szervezet reflexiójában,⁹⁴ de az említett béke szolgálata mindkét entitás számára fontos (PETKOVŠEK 2019).⁹⁵

9. Az ENSZ és a Szentszék béketörekvéseinek helye XVI. Benedek filozófiájában

XVI. Benedek mint teológus pápa vonult be a köztudatba. Munkásságával szemben gyakran fogalmazódik meg kritikaként, hogy társadalom- és államelméletének megértése mélyebb filozófiai és teológiai ismereteket igényel (MILES 2008).⁹⁶ Ez részben igaz, amennyiben az egyes megnyilatkozásait, így például az ENSZ újkori szerepvállalásáról szóló beszédét elemezzük. A pápai beszédek műfaji sajátossága azonban, hogy feltételezik az adott pápa kül- és biztonságpolitikai preferenciáit, illetve mélyebb teológiai és filozófiai beállítottságának ismeretét. A rövid megnyilatkozások nem adnak lehetőséget az adott kérdés mindenre kiterjedő elemzésére. Ez azonban nemcsak XVI. Benedek vonatkozásában igaz,

⁹³ II. János Pál (1979): Beszéd az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetben; II. János Pál (1980): Beszéd az ENSZ UNESCO szervezetében.

⁹⁴ APPLEBY, Scott (2000): Pope John Paul II. *Foreign Policy*, 119(2), 12–25. Különösen a 18. oldalon bemutatott, családdal, születésszabályozással összefüggő etikai kérdések.

⁹⁵ PETKOVŠEK, Robert (2019): Teologija pred izzivi sodobne antropološke krize: preambula apostolske konstitucije Veritatis gaudium. *Theology Facing the Challenges of the Modern Anthropological Crisis: Preamble of the Apostolic Constitution Veritatis Gaudium*. *Bogoslovni vestnik*, 79(1) 17–30. Különböző biztonságpolitikai kérdések vonatkozásában REGINALD, Alva (2017): The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2(1), 64–75.

⁹⁶ MILES, Jack (2008): Benedict XVI at the United Nations. *Religion and Ethics*, Online: www.pbs.org/wnet/religionandethics/2008/04/21/jack-miles-benedict-xvi-at-the-united-nations/695/

bár esetében, a pápa teoretikus beállítottsága miatt markánsabban fogalmazódott meg, hogy megnyilatkozásai önmagukban nehezen érthetők. A 2008. április 18-án az ENSZ-közügyülés előtt mondott pápai beszéd tekintetében is megfogalmazódott,⁹⁷ hogy az inkább mozaikem a pápa koncepciójának átfogóbb megértéséhez.

Mary Ann Glendon az ENSZ előtt elhangzott pápai beszédek közül így is XVI. Benedek megnyilatkozását tartja a legtümörebbnek és éppen ezért számos interpretációs horizontot magában hordozónak. Glendon konkrétan kilenc, a beszédben meghúzódó mélyebb társadalmi és biztonsági kérdésre hívja fel a figyelmet:

1. a kulturális relativizmus veszélye,
2. a pozitívizmus veszélye,
3. a haszonelvűség kísértése,
4. egyet nem értés az alapelvek vonatkozásában,
5. az alapjogok eltérő értelmezése,
6. az alapjogok túlzott értelmezési kiterjesztésének a veszélye,
7. az alapjogok szélsőségesen individualista értelmezése,
8. a jogok és kötelezettségek közötti kapcsolat elfelejtése,
9. a szekularizmus vallásszabadságra gyakorolt veszélye (GLEDON 2008: 926).⁹⁸

A világszervezet előtti megnyilatkozás tekintetében XVI. Benedek követte elődjeinek retorikáját, és beszéde középpontjába az emberi jogok védelmét helyezte, amelyet a béke utáni vágy, az igazságosság, a személy méltóságának tisztelete, az együttműködés és a humanitárius segítségnyújtás elveivel, illetve sajátos, XVI. Benedekre jellemző természetjogi megalapozással kapcsolt össze. Ebben a konstellációban a pápa az ENSZ szerepét leginkább az „emberi jogok, különösen is a vallásszabadság tiszteletben tartásának folyamatos felügyeletében” jelölte meg.⁹⁹ Ez esetben is előkerült azonban az eltérő interpretációs horizont problémája. XVI. Benedek emberi jogok valódi egyetemességének a garanciáit az első

⁹⁷ XVI. Benedek (2008): Discors.2008. IV. 18, *L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English*, 17, 12–13.

⁹⁸ GLEDON, Mary Ann (2008): Justice and Human Rights: Reflections on the Address of Pope Benedict to the UN. *The European Journal of International Law*, 19(5), 926.

⁹⁹ ZAMOJSKA, Małgorzata (2011): Human Rights in the Teachings and Practices of Benedict XVI. *Polish Political Science*, 40, 242–244.

generációs emberi jogokban, vagyis alapvetően szűken értelmezett alapjogokban látta. A természetjogi megközelítésben ezek a jogok ilyenformán az „ember természetében egyetemesen gyökerező, minden nép, »kultúra és civilizáció« számára ugyanazok,” és nem az „emberi jogalkotás termékei”. A pápa ebben a tekintetben szűkebben értelmezte az emberi jogokat, hiszen a második generációs alapjogok mint államcélók már inkább konstruktivista, erősen jogalkotási kérdés. A megvalósításuk pedig függ az adott állam teljesítőképességétől. Még nehezebb a harmadik generációs alapjogi kérdések területén tisztán látni, amelyek közül nem egy ideológiai vita tárgyát képezi, és a katolikus egyháznak is markáns, adott esetben más meghatározó megfogalmazásoktól eltérő véleménye van a kérdésben (CAROZZA–PHILPOTT 2012).¹⁰⁰

Az ENSZ-ben mondott beszéd jelentős biztonságpolitikai aspektusa, hogy a pápa magává tette a „védelmi felelősség elvét”. Ez az elv a nemzetközi jogban is csak fokozatosan és viszonylag újnak tekinthető alapparadigma. Az ENSZ csak 2005-ben deklarálta ugyanis, hogy „az állam köteles megvédeni lakosságát a népiirtástól, etnikai tisztogatástól, emberiség elleni bűncselekményektől és a háborús bűncselekményektől”. Az állam nem hivatkozhat a szuverenitás elvére, amennyiben elmulasztja a védelmi kötelezettségét.¹⁰¹ XVI. Benedek is megerősítette, hogy minden államnak védeni kell a közjót és az emberi jogokat. Amennyiben az állam nem képes a védelmi felelősségnek eleget tenni, akkor a nemzetközi közösségnek kell azt kikényszeríteni elsősorban jogi és preventív eszközökkel, tiszteletben tartva az emberi jogokat és a nemzetközi jog (különösen az ENSZ Alapokmánya, illetve a nemzetközi szerződések) kereteit. Ilyen esetekben a kényszer alkalmazása nem tekinthető a szuverenitás korlátozásának a pápai deklaráció szerint sem. A pápa ezzel az ENSZ fóruma előtt is megerősítette, amit a Szentszék egyébként már 2005-ben, az említett ENSZ-közgyűlés után közvetlenül is megtett, hogy támogatja az „államok védelmi felelősségére” vonatkozó doktrínát. A deklaráció jelentősége nemcsak az, hogy megerősítésre került, ami egyébként az egyház morális és társadalmi tanításából egyébként is nyilvánvaló, minthogy az emberi méltóság elsőbbséget élvez az állammal, illetve bármilyen ideológiával szemben, hanem egy újabb értékonosság az ENSZ,

¹⁰⁰ CAROZZA, Paolo – PHILPOTT, Daniel (2012): The Catholic Church, Human Rights, and Democracy: Convergence and Conflict with the Modern State. *Logos: A J. Catholic Thought and Culture* 15, 15–43.

¹⁰¹ Bővebben a kérdésben SZALAI Anikó (2013): A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt? *Pro futuro*, 1, 67–78.

a „nemzetközi jog (új) vívmánya” és a Szentszék, illetve a katolikus álláspont között. A klasszikus nemzetközi jogi megközelítés ugyanis csak az államokat vagy a nemzetközi szervezeteket tekintette a nemzetközi jog alanyának (GRANT 2010),¹⁰² és csak fokozatosan jelentek meg az egyes népek és nemzetek, majd a személy mint a nemzetközi jog alanya. Ez utóbbi felfogás természetesen közelebb áll a katolikus doktrínához, amely a személy méltóságát (igaz, teológiai okokból kiindulva, de) a jogrendszer középpontjának tekinti. Érdemes megemlíteni, de ennek alaposabb elemzése tényleg túlmutat a szövegen, hogy a pápa a világforum előtt a spanyol Francisco de Vitoriát, a salamancai egyetem skolasztikus teológusát a nemzetközi jog atyjának titulálta. Nyílt állásfoglalás a protestáns Hugo Grotius, a nemzetközi jog másik és inkább preferált szereplőjével szemben (AMAROSA 2019).¹⁰³ A két szerző koncepciója között ugyanis jelentős különbségek vannak (KOSKENNIEMI 2011).¹⁰⁴

Az ENSZ és a nemzetközi szervezetekre való strukturált reflexió a *Caritas in veritate* kezdetű enciklikában jelent meg, ahol a pápa a gazdasági válság, a globalizáció és a nemzetállamokkal való összehasonlítás fényében újraértékeli a világszervezetek szerepét (SHADLE 2018).¹⁰⁵ Robert A. Sirico az enciklika kapcsán megjegyzi, hogy a pápa nem új nemzetközi intézményeket vizionál, és nem is egy „harmadik utas” nemzetközi gazdasági rendet akar meghatározni, amely a szocializmus és a piacgazdaság alternatívája lenne. Gazdaságpolitikai aspektusból az enciklikát számos kiváló tanulmány elemezte, vagy adott esetben kritizálta.¹⁰⁶ Most csak arra a szempontra térek ki, hogy miben látta a pápa a nemzetközi szervezetek és az ENSZ szerepét a gazdasági válság és biztonsági kihívások okozta változások után (SIRICO 2009).¹⁰⁷ Valószínűleg ebben

¹⁰² GRANT, P. John (2010): Subjects of International Law. In: *International Law Essentials*. Edinburgh University Press, 35–39.

¹⁰³ AMOROSA, Paolo (2019): *Rewriting the History of the Law of Nations How James Brown Scott Made Francisco de Vitoria the Founder of International Law* [The History and Theory of International Law]. Oxford: Oxford University Press.

¹⁰⁴ KOSKENNIEMI, Martti (2011): Empire and International Law: The Real Spanish Contribution. *University Of Toronto Law Journal*, 61, 1–36.

¹⁰⁵ SHADLE, A. Matthew (2018): *Globalization and Benedict XVI's Caritas in Veritate*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁰⁶ Alapos összefoglaló, amely a különböző, akár kritikai szempontok szerint számos forrást sorakoztat fel. STRAND, Vincent (2017): On Method, Nature and Grace in Caritas in Veritate. *Nova et vetera*, 15(3), 835–852.

¹⁰⁷ SIRICO, A. Robert (2009): The Pope on ‘Love in Truth’. *The Wall Street Journal*, 7(13), Online: <http://online.wsj.com/article/SB124718187188120189.html>

a tekintetben a legfontosabb, hogy a világméretű, új társadalmi és biztonsági kihívások, illetve a globalizáció fényében a pápa fontosnak tartotta az Egyesült Nemzetek Szervezetének, illetve a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszerek reformját.¹⁰⁸ Az enciklika a 2008-as gazdasági válság árnyékában született. A társadalomtudományok már sok szempontból elkezdtek újraértékelni a nemzetközi szervezetek szerepét. A számos kutatási eredményből mindössze két olyan általános tendenciát emeljük ki, amely az enciklikában is megjelenik: egyrészt a szolidaritás jelentőségének makro- és mikroszintű megerősítését, másrészt a nemzeti kormányok felelősségét. Matthew A. Shadle szerint II. János Pál pápa társadalomelméletében, különösen a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikában, a szolidaritás fogalma jobban kidolgozásra került, XVI. Benedeknél azonban a fogalom több szinten értelmezhető, és nem is mindig világos. Ez különösen igaz a szerző véleménye szerint a pápa által bevezetett és preferált másik fogalommal, a testvériséggel való összehasonlításban (SHADLE 2017).¹⁰⁹ A pápa a nemzetközi szervezetek működési mechanizmusa kapcsán megjegyzi, hogy a szegény országoknak is biztosítani kell a lehetőséget, hogy érdemben beleszólhassanak a közösségi kérdésekbe és a döntéshozatalba (XVI. Benedek pápa 2009: 67). Ugyanakkor a világszervezet szerepét XVI. Benedek továbbra is a klasszikus válságkezelési attitűddel írja körül, amely a szegény országok adósságállományának a szanálása, alkalmas és teljes körű leszerelés a béke és a biztonság érdekében, a környezet védelme, a szabályok és a keretek között tartott migráció. Ezek végrehajtásához pedig a pápa egyértelművé teszi, hogy szükségesek a valódi, mindenki által elfogadott politikai világtekinetellyel rendelkező világszervezetek.¹¹⁰ Ilyen értelemben elődjeinek a nyomdokain haladt, akik szintén nem kérdőjelezték meg a világszervezetek jelentőségét és az új világrendben betöltött szerepét. Ugyanakkor a megváltozott körülmények miatt a szervezetek reformját is fontosnak tartotta hangsúlyozni (CHRISTIANSEN 2010: 24).¹¹¹ A reformra az enciklika megfogalmazása szerint azért van szükség, hogy a világszervezet eredeti céljának megfelelően tudja védelmezni a világékét

¹⁰⁸ XVI. Benedek (2009): Enc., *Caritas in veritate*. 2009. VI. 29. n. 67. *Acta Apostolicae Sedis*, 101(8), 700–701.

¹⁰⁹ SHADLE, Matthew (2017): *Fraternity and Solidarity in Pope Benedict XVI's Caritas in Veritate. Catholic Moral Theology*. <https://catholicmoraltheology.com/fraternity-and-solidarity-in-pope-benedict-xvis-caritas-in-veritate/>

¹¹⁰ XVI. Benedek (2009): i. m. 67. n., 700–701.

¹¹¹ CHRISTIANSEN, Drew (2010): *Metaphysics and Society: A Commentary On Caritas in Veritate, Theological Studies*, 71(24).

és képes legyen a válságokat kezelni. Az enciklikában megfogalmazott reformot Celestino Migliore, a Szentszék ENSZ-hez delegált állandó megfigyelője fejtette ki a közgyűlés előtt, amelyben a Biztonsági Tanács tagjai vétőjogának korlátozásának szükségességéről beszélt, annak érdekében, hogy a szervezet eleget tudjon tenni a nemzetközi rend védelméből eredő feladatainak (MIGLIORE 2009).¹¹²

Az enciklika az állam és biztonsági kihívások kapcsán is fontos következtést fogalmazott meg (LAURENT 2010: 540),¹¹³ rámutatott a nemzeti kormányok válságkezelés kapcsán jelentkező felelősségére. Kiegyensúlyozott álláspontot képvisel a globalizáció jelensége és a nemzetállami felelősség összefüggésében. A pápa tudta, hogy a nemzeti kormányok fő hatalma klasszikusan a területhez kötött, míg a nemzetközi gazdasági és politikai szervezetek határok nélküli befolyással rendelkeznek (XVI. Benedek pápa 2009: 37). Elutasítja a múlt század végére népszerűvé vált dekonstruktív elméleteket, amelyek az állam leépítését és „kiszervezését” tűzték ki célul. Ezekkel az elméletekkel szemben a nemzetállam jelentőségét hangsúlyozva kijelenti, hogy: „ne hirdessük meggondolatlanul az állam végét.” Sőt, a pápa az állam válságkezelési mechanizmusa kapcsán megjegyzi, hogy „az államnak inkább növekednie kell, és számos illetőségi körét visszaszereznie. [...] Az állam felépítése vagy újra felépítése [...] a fejlődés kulcsmotívuma.” (XVI. Benedek pápa 2009: 41). Emellett nem tagadja a nemzetközi szervezetek jelentőségét, de úgy tűnik, azok szerepe némely területen, különösen a gazdasági problémák leküzdése és a jogállamiság megerősítése terén, szubszidiáris jellegű a nemzetállamhoz képest, és a „gazdasági problémák megoldására, az alkotmányos, a jogi és az adminisztratív rendszer megszilárdítására kell összpontosítaniuk”. A pápa megközelítése illeszkedik a gazdasági válság utáni koncepciókhoz, amelyeket (kicsit pontatlanul) neoweberiánus irányzatoknak is neveznek, és amelyek rámutattak az állam végső jogi és társadalmi felelősségére. A *new public management* és a *public governance* – ma már egyértelműen kijelenthető, hogy – hibás koncepciójával szemben ezek az elméletek az állam szerepét és felelősségét hangsúlyozzák (MAZUR–KOPYCINSK 2020).¹¹⁴ A pápa pedig az állam és a világszervezetek kapcsán lényegében a klasszikus katolikus

¹¹² MIGLIORE, Celestino (2009): The Holy See's Permanent Observer to the United Nations, to the 64th UN General Assembly, September 24, 2009, www.un.org/ga/64/generaldebate/pdf/VA_en.pdf. November 17, 2009, www.zenit.org/article-27583?l=english

¹¹³ LAURENT, Bernard (2010): Caritas in Veritate as a Social Encyclical: A Modest Challenge to Economic, Social, and Political Institutions. *Theological Studies*, 71(3), 540.

¹¹⁴ MAZUR, Stanisław – KOPYCINSK, Piotr (2020): *Public Policy and the Neo-Weberian State*. Oxfordshire: Routledge.

államelmélet mellett teszi le a voksát, amivel kapcsolatosan megjegyzi, hogy felelőtlenség lenne meghirdetni az állam végét és a közfeladatokat kritika nélkül a magánszektor számára kiszervezni, hiszen a gazdasági, politikai és egyéb válságok esetén végül úgyis az államnak és nem a magánvállalatoknak kell helytállni.

10. Az ENSZ szerepe Ferenc pápa politikájában

Ami Ferenc pápa „ENSZ-politikáját” illeti, részben követi elődjeinek retorikáját. Elismeri a szervezet múltbeli érdemeit, amelyeket a béke és a biztonság megszilárdítása érdekében folytatott tevékenysége során szerzett. Véleménye szerint a szervezetnek továbbra is fontos küldetése van, amelyet a pápa a nemzetközi jogi garanciák és a biztonság megszilárdításában, a gazdasági fejlődés és a szociális ügyek előmozdításában, illetve az emberi jogok védelmében és a világ-béke elérésében lát. Ugyanakkor Ferenc pápa felszólalásaiban amellett, hogy elődjeihez hasonló elemeket találunk, jellemző a prófétaí vehemencia, illetve hogy szisztematikusan vissza-visszatér ugyanazokra a biztonsági szempontokra (a közgyűlés előtt mondott beszédben, a pápai üzenetekben, ENSZ prominens vezetőivel való találkozások alkalmával stb.). Bár a tartalmi elemek számos kérdésben elődjeinek gondolatait tükrözik, de a stílus, illetve egyes területek kidolgozottsága (teljes körű nukleáris fegyverzetleszerelés, környezetvédelem, menekültek segítése) kapcsán eltérések is megfigyelhetők (AUZA 2016).¹¹⁵ Jodok Troy úgy véli, ennek oka, hogy Ferenc pápa elődjeivel ellentétben nem érez megfelelési kényszert a nyugati politikai elvárásokkal szemben. Ezt példázza véleménye szerint a kubai utazás, a Szentszék palesztin politikájának formalizálása, az örmény népirtás néven nevezése vagy akár a mianmari utazás, amelynek során minden figyelmeztetés ellenére rohingya közösségnek nevezte az ott élő muszlimokat.

Ami az egyes konkrétumokat illeti, Ferenc pápa 2015. szeptember 25-én a „fenntarthatósági csúcstalálkozón” intézett beszédet az ENSZ New York-i székhelyén a világszervezet közgyűléséhez. Elismeri annak történelme során elért eredményeit, de XVI. Benedekhez hasonlóan rámutatott az idő múlása miatt szükségessé vált strukturális kérdésekre is. Figyelemre méltó a beszéd

¹¹⁵ AUZA, Bernardito (2016): An Overview from the Point of View of Pope Francis. *Journal of Corporate Citizenship*, 64(6), 16–22.

struktúrája. Közepontjában a pápa által egyébként is fontosnak tartott környezetvédelem áll, és ehhez kapcsolja, illetve sajátos ok-okozati logikai rendbe állítja a többi biztonsági kihívást: „emberkereskedelem, emberi szervekkel és szövetekkel való kereskedelem, a gyermekek szexuális kizsákmányolása, rabszolgamunka – ideértve a prostitúciót –, a drog- és fegyverkereskedelem, a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés.”¹¹⁶ A megsebzett természet és környezet, amelynek az oka az önzés, a hatalomvágy, a túlfogyasztás, olyan igazságtalan társadalmakat hoz létre, amelyek egyenesen vezetnek az említett visszaélésekhez. A pápa direktben rámutatott az egyébként jól ismert problémára, hogy a világszervezet és a szakosított szervezetek a valós válságkezelés helyett inkább hangzatos nyilatkozatokat adnak ki, hosszú és rövid távú terveket és statisztikai mutatókat készítenek. A bürokratikus szerkesztgetések teszik ki a szervezetek munkáját valós és érdemi eredmények nélkül. Ezt a pápa szerint fel kell számolni, ahogy meg kell teremteni azokat a feltételeket is, amelyek nélkül sem a környezetvédelem, sem az azzal szorosan összefüggő biztonsági kihívások nem kezelhetők. Ezek a feltételek pedig az elengedhetetlen anyagi és szellemi javakhoz, a saját lakáshoz, a méltó és kellően megfizetett munkához, a megfelelő élelemhez és ivóvízhez, vallásszabadsághoz és általánosságban a szellemi szabadsághoz és az oktatáshoz való hozzáférés. Ennek az átfogó emberi fejlődésnek a közös alapja az élethez való jog, magának az emberi természetnek a létezéshez való joga. A környezetvédelemhez kapcsolja a pápa a másik számára hangsúlyos területet is: a tömegpusztító fegyverek teljes leszerelésének doktrínáját. A teljes nukleáris leszerelést, mint a pápa számára kiemelt biztonsági kérdést, számos más alkalommal és esetenként alaposabban is kifejtették (DREW 2017).¹¹⁷ Az ENSZ működési nehézségeinek említése azért is jelentős, mert ezt a pápa konkrét társadalmi és működési problémák homlokterébe helyezte. A válságkezelés tekintetében különleges szerepet tulajdonít a végrehajtó hatalommal rendelkező szerveknek, mint a „Biztonsági Tanács, vagy a pénzügyi szervezeteknek, valamint a kimondottan a gazdasági válság kezelésére létrehozott csoportoknak és mechanizmusoknak”.

¹¹⁶ Apostolic Journey of His Holiness Pope Francis to Cuba, to The United States Of America and Visit to The United Nations Headquarters. Meeting With The Members of the General Assembly of the United Nations Organization Address of the Holy Father. Online: www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html

¹¹⁷ DREW, Christiansen (2017): The Church Says ‘No’ to Nuclear Weapons Pastoral and moral implications. *La Civiltà Cattolica*, 1–14.

Öt évvel az ENSZ székhelyén tett látogatása után az ENSZ ünnepi, a Covid-járvány miatt virtuális térben rendezett 75. közgyűlése alkalmából küldött üzenetében a pápa lényegében megismételte azokat a szempontokat, amelyeket a látogatás alkalmával is kiemelt. Tulajdonképpen itt sem mond újat, hiszen a fegyverkezési verseny megállítása, az otthonuk elhagyására kényszerültek segítése, a szegénység felszámolása, a környezetvédelem, az üldözött vallási, különösen a keresztény közösségek támogatása, a nemzetközi együttműködés jelentőségének hangsúlyozása klasszikus elemei a pápák társadalmi megnyilatkozásainak (MAYAKI 2020).¹¹⁸ Újdonsága inkább, hogy a pápa kihasználta a járvány okozta sokkhatást, amely nyitottabbá tette a társadalmainkat az üzenet egyes elemeinek a megfontolására. Ehhez hozzájárul, hogy már nemcsak a katolikus egyház, hanem a társadalom és gazdasági tudományok részéről is számos kritika éri a jelenlegi gazdasági és politikai rendszereket, illetve a nemzetközi szervezetek működési mechanizmusát. 2021. július 26–28. között Rómában, az ENSZ étel- és élelmiszer-ellátásról szóló szeptemberi csúcstalálkozóját megelőző tanácskozáson Ferenc pápa üzenetét Paul Richard Gallagher érsek tolmácsolta. Már XVI. Benedek rámutatott a jelenlegi nemzetközi rend gyenge pontjaira, de Ferenc pápa karaktere és a világjárvány okozta krízis miatt úgy tűnik, nagyobb nyitottsággal fogadják az egyházi megnyilatkozásokat. Üzenetét a pápa a Covid-járvány köré építette, kifejtve, hogy az rendszerszerű igazságtalanságokat hozott felszínre a szegénység, a földnek okozott folytonos károk, valamint az Isten teremtett javaival való visszaélés és azok helytelen felhasználása által. Az üzenet központi gondolata az ételmezési rendszerek átalakításának szükségessége annak érdekében, hogy megfeleljenek a fenntarthatósági és a környezetvédelmi előírásoknak, illetve a helyi kultúra szempontjainak. A szentatya további figyelmeztetésként fogalmazta meg, hogy „növelni kell az ellenálló képességet, erősíteni a helyi gazdaságot, javítani a táplálkozás minőségét, csökkenteni az étel- és élelmiszer-pazarlást, és mindenkinek hozzáférhető, egészséges étel- és élelmiszert biztosítani”.¹¹⁹ A pápa által fontosnak tartott biztonsági kérdések, mint a szegénység és éhínség felszámolása vagy a környezetvédelem, a világszervezet prominens képviselőivel való találkozás alkalmával is előkerültek.¹²⁰

¹¹⁸ MAYAKI, Benedict (2020): *Pope to UN: Rethink the future of our common home*. Online: www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-09/pope-urges-multilateralism-towards-a-better-future.html

¹¹⁹ Az éhínség botrány – Ferenc pápa üzenete az ENSZ étel- és élelmiszer-ellátásról szóló előtalálkozójára.

¹²⁰ *Stand for peace and harmony says Guterres, following meeting with Pope Francis*. Online: <https://news.un.org/en/story/2019/12/1054091> *Keep working for peace and justice says Pope Francis*. Online: <https://news.un.org/en/audio/2015/09/604662>

A környezeti kérdésekre összpontosító *Laudato si'* kezdetű enciklikában a szentatya számos alkalommal utal az ENSZ és szakosított szervek munkájára vagy az ezek ülésein elhangzott beszédekre.¹²¹ Ez jelzi: elődei is felhasználták az ENSZ fórumait arra, hogy környezeti kérdésekben nyilatkozzanak. A pápa élesen fogalmaz, amikor a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról van szó. A klímaváltozás elleni fellépés kapcsán jegyzi meg, hogy „a fenntartható fejlődéssel foglalkozó ENSZ-konferencia, melyet Rio+20-nak neveznek (Rio de Janeiro, 2012), kiadott egy terjedelmes és hatástalan zárónyilatkozatot. [...] A nemzetközi tárgyalások nem tudnak jelentősen előrelépni azoknak az országoknak a hozzáállása miatt, amelyek nemzeti érdekeiket a globális közjó elé helyezik.”¹²²

A *Fratelli tutti* (Mindannyian testvérek) kezdetű enciklikában a pápa az egyetemes közjó vonatkozásában az ENSZ-t a béke és az igazságosság olyan csatornájának tartja, amelyet nem szabad, hogy bármelyik ország vagy érdekcsoport a saját szempontjainak és céljainak az elérése érdekében befolyásolja.¹²³ A béke és az igazságosság csatornájának tekinti a világszervezetet, amely történelme során, különösen az első időszakában, már bizonyított. Felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezetben nem lehet helye semmiféle csoportos vagy állami törekvésnek, amely bármilyen indokból az egyetemes közjó fölé szeretne kerekedni. Ez ugyanis súlyos veszélyt jelent az egyes társadalmakra, a szegényekre, a kiszolgáltatottakra, a testvéri kapcsolatokra, természeti és kulturális értékeinkre. Ferenc pápa ENSZ-politikáját lényegében úgy lehet összefoglalni, hogy a világszervezetnek annak kell lennie, amiért létrejött: különböző népek, kultúrák és vallások diskurzusának színterének az egyetemes közjó megvalósítása érdekében (GENC 2021: 35).¹²⁴

¹²¹ A FAO [az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete] személyzetének köszönetét (Ferenc pápa); Beszéd a FAO-hoz [az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetéhez] (VI. Pál pápa); Beszéd a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás képviselőihez az ENSZ egyetemén (II. János Pál pápa).

¹²² Ferenc pápa (2015): Enc., *Laudato si'*. 2015.V. 24. n. 169. *Acta Apostolicae Sedis*, 107(9), 914–915. Elemzéshez BALL, Jeffrey (2016): *Laudato si'*. *Journal of Corporate Citizenship*, 64(6), 33–36.

¹²³ Ferenc pápa (2020): Enc., *Fratelli tutti*. 257. n.

¹²⁴ GENC, Mustafa (2021): *Fratelli Tutti: An Interpretation of Dialogue and Friendship in Society: An Islamic Perspective*. *The Journal of social encounters*, 5(1), 35.

11. A Szentszék és az ENSZ intézményes kapcsolata

Jean-Louis Tauran (akkor még érsek, majd 2007-től a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanács vezetője) a milánói Szent Szív Katolikus Egyetemen 2002. április 22-én a Szentszék és az ENSZ kapcsolatát vizsgáló beszédében (John Milton után szabadon) találóan „modern Areopagusnak” nevezte az ENSZ fórumait.¹²⁵ Ahogy ugyanis John Stuart Mill a politikai és a nyilvános véleményformálás szabadságának eszméjét a gondolatok piacának fogalmába (*marketplace of ideas*), úgy Milton¹²⁶ az *Areopagus* kifejezésbe sűrítette bele (GATTI 2012).¹²⁷ Tauran szóhasználata többszörösen találó. Az ENSZ fórumai az „areopagosi” politikai piactérhez hasonlóan széles körű lehetőséget biztosítanak a biztonsághoz szorosan kapcsolódó kérdések értékeléséhez. Az érsek beszédében felsorolja ezeket a területeket: a nemzetek közötti egyenlőség, a szolidaritás, a háború konzekvens elutasítása, a válságok kezelésének jogi eszközökkel és tárgyalásokon való megoldása, a katonai kiadások folyamatos csökkentése, a hathatós fegyverzetleszerelés, a kulturális és a vallási hagyományok tisztelete, a szegényebb országok iránti szolidaritás, fejlődésük előmozdítása, a család és az élet védelme. Nyilván ezek a kérdések csak egy részét fedik le korunk összetett biztonsági kihívásainak. Ez jól látszik a Szentszék állandó megfigyelőjének újabb felszólalásaiból, amelyek a legújabb kori biztonsági kihívásokhoz kapcsolódnak. Az ENSZ szakosított szerveinél való szentszéki szerepvállalás is a terület összetett karakterére utal. Az érsek által választott „Areopagos” kifejezés abból a szempontból is találó, hogy magában hordja annak lehetőségét, hogy a fórum többi szereplői visszaautasítják az adott kérdésben a katolikus álláspontot. Ez nyilván a nemzetállamokat, pontosabban a nemzetállamokat meghatározó alkotmányos berendezkedés alapján hatalmon lévő politikai erőket és azok homlokkerében meghúzódó ideológiai áramlatokat jelenti. Ebben a tekintetben a Szentszék felvállalja Szent Pál apostol örökségét, aki átélte, hogy az igazai az „Areopagoston” elmondott beszéde után visszaautasították. Az egyháznak, amennyiben a zsinat elvei alapján a világgal

¹²⁵ Lecture by archbishop Jean-Louis Tauran on the theme „The Presence of the Holy See in the International Organizations”. Catholic University Of The Sacred Heart, Milan Monday, 22 April 2002. Online: www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20020422_tauran_en.html

¹²⁶ MILTON, John (1644): *Areopagitica*. London: Noel Douglas.

¹²⁷ GATTI, Hilary (2012): The Humanities as the Stronghold of Freedom: John Milton’s *Areopagitica* and John Stuart Mill’s *On Liberty* In Bod, Rens – Maat, Jaap – Weststeijn, Thijs (szerk.): *The Making of the Humanities*. Amsterdam: University Press.

való párbeszéd útján akar járni, fel kell vállalnia, hogy a világi fórumok nem biztos, hogy feltétel nélkül magukévá teszik a katolikus álláspontot. Az egyház ENSZ-nél való küldetése és Szent Pál „areopagosi” beszéde között az esetleges szerény eredmények tekintetében is párhuzam vonható. Pál esetében a szerző szerényen megjegyzi: „néhányan azért csatlakoztak hozzá, köztük Areopagita Dénes és egy Damarisz nevű asszony, és még mások is” (ApCsel 17,34). Ahogy Szent Pál egykori, úgy a Szentszék jelenlegi „areopagosi” szerepvállalása sem mérhető az elért eredmények sikereivel és kudarcaival. Reginald Alva azokat a pontokat értékeli a Szentszék szempontjából, amelyek az ENSZ és a katolikus egyház számára is fontosak: emberi élet és biztonság, igazságosság és béke, emberi környezet és fenntartható fejlődés előmozdítása. A szerző rámutat, hogy a nagy kategóriák részterületeinek elemzéséből kiderül, hogy számos kérdésben a Szentszék eltérő álláspontot képvisel, mint nemzetközi közösség, és így átütő sikereket nem tud elérni (ALVA 2017).¹²⁸ A szerző a humán biztonság inkább ideológiai oldalát érintő területeket vizsgál. De ezt érdemes annyiban kiegészíteni, hogy konkrét katonapolitikai kérdésekben is lehet jelentős eltérés. Ilyen volt az amerikai és szövetséges iraki katonai intervenció, amelyet a Biztonsági Tanáccsal szemben a Szentszék elutasított.¹²⁹ Bruno Esposito ehhez kapcsolódóan megjegyzi, hogy egy dolog a béke, és a fegyveres erő korlátozott alkalmazásának elméleti hangsúlyozása, és egy másik dolog az ún. fegyveres válságkezelés (béketeremtés, békekikényszerítés, békefenntartás) esetén az elvek gyakorlati alkalmazása. A 20. század második felében végrehajtott válságkezelő műveletek ugyanis éppen arra a diszkrepanciára mutatnak rá, amely az elmélet és a gyakorlat között fennáll. A szerző azonban éppen ebből a szempontból látja a Szentszék nemzetközi szervezetekben való szerepvállalásának igazi súlyát, hiszen (még ha nem is hallgatják meg) lehetőség van arra, hogy rámutassanak az anomáliákra az egész nemzetközi közösség előtt (ESPOSITO 2006: 406).¹³⁰ Így összességében az ENSZ-ben való szentszéki jelenlét mérlege a katolikus álláspont esetleges meg nem értése mellett is sokkal inkább pozitív. Troy Jodok mindemellett rámutat,

¹²⁸ REGINALD, Alva (2017): The Catholic Church’s perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2(1), 64–75.

¹²⁹ Kifejezetten a klasszikus keresztény igazságos háború szempontjaiból elemzi a két iraki katonai intervenciót COLE, Darell (2019): The First And Second Gulf Wars. In Hall, David Mark – Daryl, J. Charles (szerk.): *America and the Just War Tradition. A History of U. S. Conflicts*. Indiana: University of Notre Dame Press, 251–271.

¹³⁰ ESPOSITO, Bruno (2006): Il rapporto del Codice di Diritto Canonico latiano con il Diritto internazionale. *Angelicum*, 83, 406.

hogy az ENSZ és a Szentszék között fontos szerkezeti hasonlóság is fennáll. Egyik sem tekinthető ugyanis klasszikus értelemben a *hard power* birtokosának, hanem sajátos eszközökkel igyekszik előmozdítani a nemzetközi békét.¹³¹

12. A béketámogatás strukturális kerete az ENSZ-ben és a szakosított szervezetekben

Az Apostoli Szentszék mozgásterére a béke előmozdítása esetében az ENSZ-ben nem korlátozódik a vizsgált pápai megnyilatkozásokra. A Szentszék nemzetközi jogalanyiságából fakadóan a nemzetközi szerződésnek megfelelően strukturálisan is jelen van a szervezetben. Az intézményes kapcsolatot már XII. Piusz, majd utódja, XXIII. János is szorgalmazta.¹³² Pápaságuk alatt a Szentszék időnként már részt vett a világszervezet egyes ügynökségeinek vagy hivatalainak az ülésén. VI. Pál ismerte fel azonban igazán az ENSZ jelentőségét a globális és regionális béke megőrzése szempontjából. Ahogy megnyilatkozásaiból is láttuk, úgy tekintett a világszervezetre és annak szakosított szerveire, mint amelyek a nagy társadalmi és biztonságpolitikai kérdések megvitatásának fórumai. Ezért is szorgalmazta a formális kapcsolatok kiépítését. A diplomáciai kapcsolatok szervezett kiépítése illeszkedett VI. Pál politikai teológiájához, amely legszemléletesebben a tárgyalt zsinati dokumentumokban rajzolódott ki (OETRO 1970).¹³³ Az ENSZ deklarációi – bármennyire is látszottak a világszervezet hiátusai a hidegháborús környezetben – meghirdették az alapelveket: az emberi jogok mindenki számára való biztosítása (THÉRIEN–JOLY 2014),¹³⁴ a dekolonizáció és az új államok segítése és mindenekelőtt a nemzetközi béke fenntartása, amelyek találkoztak az egyház társadalmi tanításával (RIEDMATTEN 1970).¹³⁵ Fontos, hogy nemzetközi közmegegyezés alakult ki arról, hogy a béke fenntartását nemcsak – sőt nem

¹³¹ A szerző különösen a két vezető a pápa és a főtítkárs személyére és mozgásterére élezi ki a két entitás működését. JODOK, Troy (2017): Two “Popes” to Speak for the World: The Pope and the United Nations Secretary General in World Politics. *The Review of Faith & International Affairs*, 15(4), 67–78.

¹³² WALF (2003): i. m. 97.

¹³³ OTERO, Juna (1970): Church-State Relations in the Light of Vatican II. *Concilium*, 8, 113–125.

¹³⁴ THÉRIEN, Jean-Philippe – JOLY, Philippe (2014): „All Human Rights for All”: The United Nations and Human Rights in the Post-Cold War Era. *Human Rights Quarterly*, 36(2), 373–396.

¹³⁵ RIEDMATTEN, Henry (1970): The part played by the Holy See in International Organizations. *Concilium*, 58(8), 74–93.

elsősorban – katonai, hanem intellektuális, gazdasági és társadalmi eszközökkel kell támogatni.¹³⁶ Az alapvető társadalmi-gazdasági célok, a szegénység leküzdése, a fejlődő országok fejlesztési együttműködése az ENSZ alapítása óta az egyik fő tevékenységi terület: ENSZ Alapokmány (1945), az „Emberi jogok egyetemes nyilatkozata” (1948), a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966). Az ENSZ részéről a szociális problémák felszámolására tett igyekezet a későbbiekben is megmaradt: Millenniumi Fejlesztési Célok (2000), Fejlesztések finanszírozása (1997) elnevezésű nemzetközi mechanizmus.

A pápák nagy szociális enciklikáikban lényegében már a 19. századtól ezekről, a későbbiekben átfogóan humán biztonságnak nevezett kérdésekről nyilatkoztak. Az egyház ily módon már az „új” világszervezet megalakulása előtt is azon az állásponton volt – ami az ENSZ mind a mai napig meghatározó elméleti alapparadigmájává és azt meghatározó egyes cselekvési akciótervévé is vált –, hogy a béke és annak megőrzése nem konstans: Dinamikus és regionálisan változó kérdés, amely a biztonság újabb és újabb aspektusait veti fel. Nem túlzás azt állítani, hogy a biztonság átfogó megközelítése – még ha a terminus technicusokat nem is alkalmazza –, az egyházi megnyilatkozás a katolikus egyház koncepciójában jelent meg először. A biztonsági kérdések rendszerszintű megközelítésének koncepciója találkozott az egyház és a világszervezet filozófiája (FARAGÓ 2016: 4).¹³⁷ Az ENSZ szervezeti kultúrája, nagyobb felelőssége és mozgásterre, ambíciója és nem utolsósorban realitásérzéke – szemben a Népszövetséggel – jobban megfelelt a szentszéki célkitűzések eléréséhez

¹³⁶ Átfogó morálteológia megközelítést ad a békével összefüggő kérdésekről: PESCHKE, Karl-Heinz (2012): *Moral Theology in Light of Vatican*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock, 630–656.

¹³⁷ FARAGÓ Tibor (2016): Világunk 2030-ban: a nemzetközi együttműködés új egyetemes programjának előzményei, lényege és értékelése. *Külügyi Szemle*, 15(2), 4. Jól szemlélteti mindezt U Thant válaszbeszéde, amelyet 1971. május 4-én Pedro Arrupe a jezsuita rend legfőbb előjárójának New York-i látogatása alkalmával mondott. A főtítkárr egyrészt kifejezte, hogy a béke, az igazságosság, szabadság és méltóság előmozdítása tekintetében közös a két entitás célja. Másrészt kifejezetten említi VI. Pál *Populorum Progressio* kezdetű és XXIII. János *Pacem in Terris* kezdetű enciklikáit, mint amelyek alapelvei harmonizálnak az ENSZ céljaival. (1980): Exchange with the United Nations Secretary-General. In Arrupe, Pedro (szerk.): *Justice with Faith Today: Selected Letters and Addresses — II. The Society of Jesus Sharing in the Church's Concern for Justice and Peace in the World*. St. Louis, 61–67. A jezsuita rend elkötelezettsége a nemzetközi szervezetek és az általuk szorgalmazott nagy emberi jogi kérdések kapcsán a 20. század második felében különösen erőteljesen jelent meg.

(JUSTEHOVEN 2006).¹³⁸ Ez akkor is igaz, ahogy azt már fentebb említettük, ha a Szentszék és a világszervezet kapcsolatát éppen abból a szempontból éri a legtöbb kritika, hogy az ENSZ a nagyívű célkitűzéseinek csak (kis) részben tudott megfelelni.

Az első megfigyelőt, Luigi Liguttit a Szentszék az Élelmizésügyi és Mezőgazdasági Szervezethez (FAO) küldte 1948. június 2-án. Ligutti már kinevezése előtt foglalkozott a vidék és a mezőgazdaság biztonságra gyakorolt hatásával. John Rawe-vel közösen írta a ma már klasszikusnak számító könyvét *Rural Roads to Security* címmel (RAWE–LIGUTTI 1940).¹³⁹ Később a szervezet székhelye Washingtonból Rómába került, és ezzel tovább fokozódott a katolikus világ és a szervezetek, illetve a FAO közötti kapcsolat. A FAO továbbra is a legfontosabb partnere a Szentszéknek a vidék- és élelmiszer-biztonsági kérdéseket illetően. A Szentszék képviselői gyakran figyelmeztetettek olyan tág értelemben vett biztonsági kihívásokra, mint éhezés, vállalkozások szabadsága és működése biztosításának szükségessége, klímaváltozás, fenntartható mezőgazdaság, a szegénység, az éhezés és fegyveres konfliktusok miatti menekült helyzet (GOMES 2018).¹⁴⁰

A menekültek (vagy az otthonuktól bármely okból távol lévő személyek) vonatkozásában a Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Refugee Organization), az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) utódjaként, már 1947-ben felismerte, hogy a katolikus egyház a Vatikáni Migrációs Hivatalon (Vatican Migration Office) keresztül komoly segítséget tud adni a világszervezetnek az akkori migrációs válság kezelésében. 1947-ben a Szentszék képviselője a dél-amerikai országokba utazott, hogy az egyes országok kormányait és a katolikus szervezeteket arra kérje, hogy segítsék az IRO munkáját. Részben ennek is köszönhető, hogy a Szentszék már 1951-ben tagja volt az Egyesült Nemzetek Menekültügyi

¹³⁸ JUSTENHOVEN, Heinz-Gehard (2006): Die friedensethische Debatte im deutschen Katholizismus seit dem Ende des II. Weltkrieges. In Katholisches Militärbischöfensamt (szerk.): *Festschrift 50 Jahre Katholische Militärseelsorge* (szerk.): Heiligenstadt, Nomos, 285–317.

¹³⁹ RAWE, John – LIGUTTI, Luigi (1940): *Rural Roads to Security: America's Third Struggle for Freedom*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company.

¹⁴⁰ GOMES, Robin (2018): *Holy See: solidarity and good will needed to fight world hunger*. Vatican New, Online: www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-07/holy-see-un-hunger-report-2019-arellano.html; GOMES, Robin (2019): *Holy See urges promotion of sustainable agriculture, rural families*. Vatican New, Online: www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-06/holy-see-fao-agriculture-food-migration-rural-sustainable.html

Főbiztos Hivatal Végrehajtó Bizottságának.¹⁴¹ 1964-től pedig az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának. Az UNESCO Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete szintén a Szentszék elsődleges partnerintézményei között jelent meg. Az első megfigyelő Angelo Giuseppe Roncalli, a későbbi XXIII. János volt. Mint az akkori párizsi nuncius 1952-ben kapta ezt a megbízatását. Az UNESCO számos biztonsági kérdés értékelésére biztosít lehetőséget. Permanensen fontos fórumát jelentette a Szentszék biztonságpolitikai üzeneteinek a közvetítésére. II. János Pál 2002-ben az interkulturális párbeszéd jelentőségéről,¹⁴² 2016-ban a Szentszék állandó megfigyelője pedig az UNESCO klímaváltozással és fenntartható fejlődéssel kapcsolatos szempontjairól beszélt Ferenc pápa „zöld politikájának” tükrében.¹⁴³

1967-ben létesült a Szentszék állandó megfigyelői beosztás a világszervezet mellett. A diplomáciai kapcsolatok fejlesztésére U Thant ENSZ főtitkár tett javaslatot még 1964-ban. Az első levélváltás óta világos volt, hogy nem a Vatikán, hanem az Apostoli Szentszék létesíti a diplomáciai kapcsolatot a világszervezettel. Ezzel az ENSZ el is ismerte, hogy nem a Vatikán, hanem a Szentszék lesz a partnere. 1957-ben az ENSZ titkársága határozatban erősítette meg, hogy a Szentszék alkalmas a pápa nemzetközi szervezetekben való képviselésére. Az 1975-ös bécsi kongresszuson ismét megerősítették, hogy az állandó „megfigyelői” misszió karaktere megegyezik a területi tagállamok állandó missziójával (FENNESSY 1976).¹⁴⁴ A Szentszék ugyan megfelelne azoknak a kritériumoknak is, amelyek alapján a nemzetközi szervezet tagjává válhatna, de a „semlegesség” okán ragaszkodott ehhez a státuszhoz.¹⁴⁵

¹⁴¹ A hivatal kezdeti működéséhez lásd: Kecskés D. Gusztáv (2016): Egy globális humanitárius szervezet munkás kezdetei. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és az 1956-os magyar menekültek. *Nemzet és Biztonság*, 4, 128–142.

¹⁴² II. János Pál (2002): Address of John Paul II. to The International Catholic Center For The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Online: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2002/may/documents/hf_jp-ii_spe_20020510_unesco.html

¹⁴³ The Holy See at UNESCO: educating in an integral ecology. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/04/15/160415c.html>

¹⁴⁴ FENNESSY, J. G. (1976): The 1975 Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with int. Organizations of a Universal Character, *American Journal of International Law*, 70(1), 62–72.

¹⁴⁵ A megfigyelői státusz sem egységes. Több típusa van: államok, amelyek nem rendelkeznek tagsággal, csak megfigyelői státusszal, az ENSZ szakosított szervei, a nemzetközi szervezetek, amelyek nem képezik az ENSZ struktúra részét, a közgyűlés által elismert nemzeti (felszabadítási) mozgalmak, nem kormányzati szervek (NGO). A kérdésről átfogó monográfia SYBESMA-KNOL, Neri

2004. július 1-jén fogadta el az ENSZ általános közgyűlése a határozattervezetet (A/58/L.64), majd határozatot (A/RES/58/314 B) a Szentszék részvétele az ENSZ munkájában címmel.¹⁴⁶ Ez a dokumentum elismeri, hogy a Szentszék széles körben részt vesz a világszervezet munkájában az állandó megfigyelőn keresztül, illetve a szakosított szervezetben belüli tagsággal. Elismeri a Szentszék anyagi hozzájárulását a világszervezet adminisztratív kiadásaihoz (A/RES/58/314/1B-23). Az említett ENSZ-határozat (A/RES/58/314 B) kiegészül egy tíz pontból álló függelékkel, amely a Szentszék szervezetben való tevékenységének a jogait illeti. Eszerint joga van, hogy hozzászóljon az ENSZ-közgyűlésen zajló vitákhoz. Jelentős megerősítés, hiszen a határozat formálisan is megerősíti, hogy a Szentszék állandó képviselője részt vehet a közgyűlés vitáiban. Ez kiváló fóruma az emberi jogi, biztonságpolitikai kérdések megvitatásának. Jelentős sarokköve a Szentszék szerepvállalására vonatkozó határozatoknak, hogy tisztázza, hogy a Szentszék képviselőjének joga van feliratkozni a hozzászólók listájára, az egyes kérdésekhez hozzászólni, joga van a válaszadásra, a közgyűlésen és a nemzetközi konferenciákon előterjesztési joga van, illetve a körlevelet és más dokumentumokat köröztethet meg, napirendi pontokat javasolhat. Támogathatja a Szentszékre (is) vonatkozó határozatok tervezetét és a döntéseket. Részt vehet a közgyűlés és a nemzetközi konferenciák ülésén, de szavazati joggal nem rendelkezik, és nem küldhet a közgyűlésbe jelöltet. A korlátozások ellenére is látható, hogy a Szentszék széles körű mozgástérrel rendelkezik, ami a békemissziót, az emberi személyi védelmét illeti. Ezenkívül a Szentszék bekapcsolódik olyan nemzetközi programok és konferenciák szervezésébe és megvalósításába, amelyek egyértelműen a tág értelemben vett biztonságpolitikai vetülettel rendelkeznek. A teljesség igénye nélkül néhány olyan konferencia, amely biztonsági területeket dolgozott fel: az 1992-es ENSZ-konferencia a környezetről és a fejlődésről (MADELEY 1992),¹⁴⁷ az 1993-as Vienna konferencia az emberi jogokról (FEENEY 1993)¹⁴⁸ vagy az 1994-es konferencia a népességről és fejlődésről.

(1981): *The Status of Observers in the UN*. Brussels: Vrije Universiteit Brussel. A beállt változásokhoz áttekintéséhez KOENIG, Christian (1991): Observer status for the International Committee of the Red Cross at the United Nations. *A Legal Viewpoint*, 31(280), 37–48.

¹⁴⁶ 58/314. Participation of the Holy See in the work of the United Nations. Online: www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/pdf-diplomazia/2004-july1-Resolution%20ONU%20Holy%20See.pdf

¹⁴⁷ MADELEY, John (1992): Conference reports Earth Summit overlooks poverty now. *Land Use Policy*, 10, 300–302.

¹⁴⁸ FEENEY, Patricia (1993): The UN world conference on human rights. *Development in Practice* 3(3), 218–221.

Amikor 2002-ben a hosszú ideig szintén csak megfigyelői státusszal rendelkező Svájc a világszervezet teljes jogú tagjává vált (HUG–WEGMANN 2013),¹⁴⁹ II. János Pál azon az állásponton volt, hogy a Szentszék – a semlegesség megőrzése okán – továbbra is megfigyelői státuszban maradjon. Így ugyanis jobban tudja szolgálni a békét, és a biztonsághoz kapcsolódó megnyilatkozásai is nagyobb súllyal esnek latba. Szintén garanciális elem, hogy nem a Vatikán, hanem az Apostoli Szentszék létesíti a diplomáciai kapcsolatot a világszervezettel. A későbbiekben erről az oldalról is támadták a Szentszék misszióját, mondván, hogy az ENSZ elvárásainak a Vatikán jobban megfelelné. Ez az egyház szempontjából nem államelméleti, hanem teológiai kérdés. A Szentszék (amely a katolikus egyház mellett) erkölcsi személy is (113. k. 1. §), hordozza az egész katolikus egyház morális tekintélyét. Ezért minden olyan nemzetközi szervezetben – legyen az önálló, mint az ENSZ vagy az EBESZ, a Vegyifegyvertilalmi Szervezet, vagy legyenek azok az ENSZ szakosított szervezetei, mint például az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája vagy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség –, amely a békével és a biztonsággal, így tulajdonképpen az emberi személlyel foglalkozik, az egyetemes erkölcsi tekintéllyel rendelkező Szentszék és nem a területiális Vatikán van jelen (RYNGAERT 2011: 835–836).¹⁵⁰

A kapcsolatépítés máig dinamikus. Ez részben a szakosított szervek magas számának tudható be. Másrészt, ahogy arra Molnár Dóra rámutat, nincs egy olyan szegmense sem a biztonságnak, amelyben az ENSZ ne lenne illetékes (MOLNÁR 2019: 19–20).¹⁵¹ Az új biztonsági kihívásokkal új szakosított szervek jöttek létre, vagy feladatátrendeződés történt. A szervezeti átalakuláshoz és fejlődéshez a Szentszéknek is alkalmazkodni kellett. 1967-ben létesült megfigyelői státusz az Egészségügyi Világszervezetnél (WHO), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnél (ILO), az ENSZ HIV-re és AIDS-re vonatkozó közös programjánál (UNAIDS), a Meteorológiai Világszervezetnél (WMO) és a Nemzetközi Migrációs Szervezetnél (IOM). A Szentszék 1997-ben lett megfigyelő a Kereskedelmi Világszervezetnél. A Vatikán Város Állam jogán tagja a Szellemi

¹⁴⁹ HUG, Simon – WEGMANN, Simone (2013): Ten years in the United Nations: Where does Switzerland stand? *Swiss Political Science Review*, 19(2), 212–232.

¹⁵⁰ RYNGAERT, Cedric (2011): The Legal Status of the Holy See. *Goettingen Journal of International Law*, 3(3), 835–836.

¹⁵¹ MOLNÁR Dóra (2019): Az Egyesült Nemzetek Szervezete – kollektív biztonság. In Molnár Anna – Marsai Viktor – Wagner Péter (szerk.): *Nemzetközi biztonsági szervezetek*. Budapest: Dialóg Campus, 19–20.

Tulajdon Világszervezetnek (WIPO), de a Nemzetközi Távközlési Egyesületet is itt említhetjük (ITU). Emellett a Szentszék számos, háborús normákat szabályozó multilaterális szerződésben is részt vesz.¹⁵² A Szentszéknek a New York-i és a genovai székhely mellett az ENSZ szakosított szervezeteinél Nairobiban, Madridban, Londonban, Montrealban, Bernében is van missziója. A New York-i székhelyű ENSZ-hez delegált állandó megfigyelő, a szentszéki misszió vezetője is, az utóbbi évtizedekben érseki rangban lévő nuncius. A genovai ENSZ-székhelyre delegált megfigyelő ugyancsak érsek. Az ENSZ egyes kisebb római, bécsi és párizsi székhelyű hivatalainak vezetésével a Szentszék a szent rend papi fokozatával rendelkező személyeket bíz meg.¹⁵³ Lehetnek megfigyelők vagy küldöttek attól függően, hogy az adott ENSZ-szervezetben rendelkeznek-e vagy sem szavazati joggal.

Újabb strukturális lépésnek tekinthető, de egyben a kommunikációs platform kiszélesítése is, hogy Renato R. Martino bíboros, az ENSZ-hez delegált akkori állandó megfigyelő és nuncius (nyilván a pápával való egyeztetés mellett) 1991-ben létrehozta az Út a béke felé alapítványt (The Path to Peace Foundation). A szervezet jogilag független, de *ex natura rei* a Szentszék ENSZ-hez delegált missziójába integrált. Elsődleges feladata, hogy támogassa az állandó megfigyelő munkáját abban, hogy a katolikus egyház, illetve a pápa és a Szentszék békeüzenete minél szélesebb körbe eljusson.¹⁵⁴ A szervezet számos emberi jogi kezdeményezést támogat: a rasszizmussal szembeni fellépés, a menekültek, a fegyveres konfliktusban megsérült gyermekek, a legszegényebb társadalmi rétegek támogatása, a szolidaritás előmozdítása. Ezenkívül a szervezet anyagi és lelkipásztori támogatást ad a menekülteknek, azoknak, akiket a hazájukból kitelepítettek (például a Közel-Keletről vagy Ázsiából). De vannak kezdeményezései az egészségügyi vonalon is, mint a HIV- és AIDS-fertőzöttek támogatása, vagy egészségügyi programok Vietnámban. Emellett az alapítvány három kitüntetésformát is kioszt, azoknak, akik igyekeznek előmozdítani a békét és a humanitárius akciókat.

¹⁵² *Treaties, States Parties and Commentaries – Holy. See.* Online: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountrySelected.xsp?xp_countrySelected=VA

¹⁵³ Erről a minden évben megjelenő *Annuario pontificio* ad részletesebb eligazítást. XII. Pius nevezett ki utoljára négy olyan személyt, aki nem rendelkezett a szent rend püspöki fokozatával. BROGLIO, P. Timothy (2015): The Pastoral Dimension of the Office of Papal Representatives. *The Juris*, 75, 303.

¹⁵⁴ <https://thepathtopeacefoundation.org/>

Az ENSZ-ben való jelenlét hozzájárult a Szentszék nemzetközi bilaterális kapcsolatainak a fejlesztéséhez is olyan országokkal, ahol nincs, illetve nem jelentős a keresztény vagy a katolikus jelenlét, ilyenek: Algéria, Örményország, Azerbajdzsán, Bahrein, Dánia, Észtország, Finnország, Irán, Japán, Jemen, Kuvait, Kirgizisztán, Litvánia, Líbia, Mongólia, Nepál, Norvégia, Svédország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán. A Szentszék ezen diplomáciai kapcsolatai újabban az Európai Unió számára is felértékelődtek.

13. Konklúzió

Az Apostoli Szentszék a nemzetközi jog szuverén alanya. Ez egyrészt egy nemzetközi jogi, államelméleti, kánonjogi és teológiai elméleti, másrészt gyakorlati kérdés. A jelenlegi pápa inkább ez utóbbi szempontból közelíti meg a nemzetközi szervezetek területét. Számára ezek olyan platformok, ahol a nagyvívú világmiszsiós küldetésének egyes elemeit ismételten elmondhatja, amelyek az egyetemes testvériség, a környezetvédelem, az igazságos háború gondolatának elutasítása, a teljes leszerelés elve, a szegények iránti szolidaritás stb. Ez természetesen nem kisebbíti azoknak az érdemeit, akik lerakták az egyház és a nemzetközi szervezetek közötti kapcsolat elvi alapjait. Az egyháztól eleve nem áll messze, hogy nemzetközi közegben tevékenykedjen. Ráadásul a második világháború után létrejött nemzetközi szervezetek olyan filozófia mentén szerveződtek, amelyekkel a Szentszék könnyen tudott azonosulni. Ezek a béke támogatása, a válságkezelés és azoknak a társadalmi kérdéseknek a világviszonylatban való kezelése, amelyeket a későbbiekben rendre megtalálunk a tág értelemben vett biztonsági kihívások „lajstromában”, és amelyek jelentőségére az egyház már jóval korábban rámutatott a pápai és szentszéki üzenetekben, de leginkább a korszakos szociális enciklikákban. A nagy áttörést nyilvánvalóan a II. Vatikáni Zsinat hozta meg, amely az egyház és a „társadalom” párbeszédét globális szinten képzelte el. Ennek köszönhető, hogy az addig bilaterális orientációjú Szentszék egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a multilaterális kapcsolatokra. A nemzetközi szervezetek célkitűzése számos területen érintkezik a Szentszék által képviselt katolikus szempontokkal. De emellett éppen ez a katolikus tanítás markáns eltéréseket is mutat a nemzetközi szervezet egyes közpolitikájához képest. Ebből a szempontból sem elhanyagolható, hogy amellett, hogy az ENSZ és a szakosított szervek fórumai egyedülálló lehetőséget biztosítanak az egyház számára biztonsági kérdések értékelésére, a Szentszék nem adta fel a „csak” megfigyelői

státuszát. Vagyis a kérdéseket értékeli, de szavazati joga a közgyűlésen nincsen. Az egyes szakosított szervezetekben létezik más gyakorlat is, de főszabály ma is a zsinati koncepció: az egyház ezekben a fórumokban a politikai hatalomgyakorlás látszatát is el akarja kerülni.

Felhasznált irodalom

- 58/314. Participation of the Holy See in the work of the United Nations. Online: www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/pdf-diplomazia/2004-july1-Resolution%20ONU%20Holy%20Sec.pdf
- I. János Pál pápa (1978): *Address to the Diplomatic Corps*, 1978. VIII. 31.
- II. János Pál pápa (1979): Address to the United Nations General Assembly. 1979. X. 2. In *Acta Apostolicae Sedis*, 71.
- II. János Pál pápa (1979): Discors. In *Acta Apostolicae Sedis*, 71(13), 1144–1160.
- II. János Pál pápa (1979): Redemptor hominis. In *Acta Apostolicae Sedis*, 71(4).
- II. János Pál pápa (1979): Beszéd az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetben. 1979. 11. 12. Online: www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1979/november/documents/hf_jp-ii_spe_19791112_fao.html
- II. János Pál pápa (1980): Discors. In *Acta Apostolicae Sedis*, 72, 735–752.
- II. János Pál pápa (1980): Dives in Misericordia. In *Acta Apostolicae Sedis*, 72(9).
- II. János Pál pápa (1980): Beszéd az ENSZ UNESCO szervezetében. 1980. június 2. Online: www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/june/documents/hf_jp-ii_spe_19800602_unesco.html
- II. János Pál pápa (1985): *Réconciliatio et poenitentia*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 77.
- II. János Pál pápa (1988): *Sollicitudo rei socialis*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 80(5), 525–526.
- II. János Pál pápa (1991): *Centesimus annus*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 83(10).
- II. János Pál pápa (1993): *Veritatis Splendor*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 85(12).
- II. János Pál pápa (2002): *Address of John Paul II. to The International Catholic Center For The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*.
- II. János Pál beszéde a diplomáciai testület előtt. 1983. jan. 15. 4. 6. 11: AAS 75, 1983, 376, 378, 381.
- III. Pál pápa (1537): *Sublimus Dei*.
- VI. Pál pápa (1964): *Ecclesiam Suam*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 56(10), 609–659.
- VI. Pál pápa (1967): Discors. In *Acta Apostolicae Sedis*, 57.
- VI. Pál pápa (1967): *Populorum progressio*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 59(4).

- VI. Pál pápa (1969): *Motu Proprio, Sollicitudo omnium ecclesiarum*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 61(8), 473–484; 362–367. kk.
- XI. Pius pápa (1922): *Ubi arcano Dei consilio*, In *Acta Apostolicae Sedis*, 14(18), 673–700.
- XI. Pius pápa (1931): *Non abbiamo bisogno*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 23(8), 285–312.
- XI. Pius pápa (1931): *Quadragesimo anno*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 23.
- XI. Pius pápa (1937): *Mit Brennender Sorge*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 27(5), 145–167.
- XI. Pius pápa: *Rádióüzenet*, 1938. IX. 29. In *Acta Apostolicae Sedis*, 30, 309–311.
- XII. Pius (1939): *Rádióüzenet*, 1939. VIII. 24. In *Acta Apostolicae Sedis*, 31, 333–335.
- XII. Pius pápa (1939): *Summi Pontificatus*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 31(3), 413–453.
- XV. Benedek (1914): *Ex., Ubi primum*, 1914. IX. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 6.
- XV. Benedek (1918): *Enc., Quad iam diu*. 1918. XII. 1, 10(12), 473–474.
- XVI. Benedek pápa (2008): *Discors. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English*, 17, 12–13.
- XVI. Benedek (2009): *Enc., Caritas in veritate*. 2009. VI. 29. n. 67. *Acta Apostolicae Sedis*, 101(8), 700–701.
- XXIII. János pápa (1958): *Hac trepida hora*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 50, 839–841.
- XXIII. János pápa (1961): *Mater et magistra*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 53(8), 401–464.
- XXIII. János pápa (1962): *Gaudet mater Ecclesia*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 54(14), 786–796.
- XXIII. János pápa (1962): *Humanae salutis*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 54(1), 5–13.
- XXIII. János pápa (1962): *Motu proprio, Appropinquante Concilio*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 52(12), 609–611.
- XXIII. János pápa (1962): *Motu proprio, Consilium*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 54.
- XXIII. János pápa (1963): *Pacem in terris*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 55(3), 257–304.
- A FAO [az ENSZ Élrelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete] személyzetének köszönetése* (Ferenc pápa); *Beszéd a FAO-hoz [az ENSZ Élrelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetéhez]* (VI. Pál pápa); *Beszéd a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás képviselőihez az ENSZ egyetemén* (II. János Pál pápa).
- AA.Vv (1989): *Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la encíclica «Sollicitudo rei socialis»*. Bilbao–Densajero: Universidad de Deusto.
- ALVA, Reginald (2017): *The Catholic Church's Perspective of Human Dignity as the Basis of Dialogue with the Secular World*. *Stellenbosch Theological Journal*, 3(2), 221–241. Online: <http://dx.doi.org/10.17570/stj.2017.v3n2.a10>
- AMOROSSA, Paolo (2019): *Rewriting the History of the Law of Nations How James Brown Scott Made Francisco de Vitoria the Founder of International Law*. Oxford: Oxford University Press.

- A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói
- ANDORNO, Roberto (2009): Human Dignity and Human Rights as a Common Ground for a Global Bioethics. *The Journal of Medicine and Philosophy*, 34(3), 223–240. Online: <https://doi.org/10.1093/jmp/jhp023>
- Apostolic Journey of His Holiness Pope Francis to Cuba, to The United States Of America and Visit to The United Nations Headquarters. Meeting With The Members of the General Assembly of the United Nations Organization Address of the Holy Father.* Online: www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html
- APPLEBY, Scott (2000): Pope John Paul II. *Foreign Policy*, 119(2), 12–25.
- ARAUJO, Robert John (2012): The Holy See as International Person and Sovereign and Participant in International Law. In JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard – BARBIERI, William A. (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Berlin–Boston: De Gruyter, 249–274. Online: <https://doi.org/10.1515/9783110291926.249>
- ARAUJO, Robert John – LUCAL, John A. (2004): A Forerunner for International Organizations: The Holy See and the Community of Christendom – with Special Emphasis on the Medieval Papacy. *Journal of Law and Religion*, 20(2), 305–350. Online: <https://doi.org/10.2307/4144667>
- ARMITAGE, Derek (2008): Governance and the Commons in a Multi-Level World. *International Journal of the Commons*, 2(1), 7–32. Online: <https://doi.org/10.18352/ijc.28>
- ARRUPE, Pedro (szerk.): *Justice with Faith Today: Selected Letters and Addresses – II. The Society of Jesus Sharing in the Church's Concern for Justice and Peace in the World*. St. Louis, 61–67.
- AUZA, Bernardito (2016): An Overview from the Point of View of Pope Francis. *Journal of Corporate Citizenship*, 64(6), 16–22.
- BALDWIN, David A. (1997): The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5–26.
- BALL, Jeffrey (2016): Laudato si. *Journal of Corporate Citizenship*, 64(6).
- BERNARD, Laurent (2010): Caritas in Veritate as a Social Encyclical: A Modest Challenge to Economic, Social, and Political Institutions. *Theological Studies*, 71(3), 515–544.
- BETZ, Hans Dieter (1994): The Birth of Christianity as a Hellenistic Religion: Three Theories of Origin. *The Journal of Religion*, 74(1), 1–25. Online: <https://doi.org/10.1086/489284>
- BROGLIO, Timothy P. (2015): The Pastoral Dimension of the Office of Papal Representatives. *The Juris*, 75.
- BROWNLEE, Ian (1998): *Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press.

- CALOGERO, Guido (1959): Church and State in Italy. *International Affairs* 35(1), 33–42.
- CAROZZA, Paolo – PHILPOTT, Daniel (2012): The Catholic Church, Human Rights, and Democracy: Convergence and Conflict with the Modern State. *Logos: A J. Catholic Thought and Culture*, 15, 15–43.
- C.A.S.E. Collective (2006): Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue*, 37(4), 443–487. Online: <https://doi.org/10.1177/0967010606073085>
- CHAPLIN, Jonathan (1993): Subsidiarity and Sphere Sovereignty: Catholic and Reformed Conceptions of the Role of the State. In MCHUGH, Francis P. – NATALE, Samuel M. (szerk.): *Things Old and New. Catholic Social Teaching Revisited*. Lanham: University Press of America, 175–202.
- CHRISTIANSEN, Drew (2006): Catholic Peacemaking, 1991–2005. The Legacy of Pope John Paul II. *The Review of Faith & International Affairs*, 4(2), 21–28.
- CHRISTIANSEN, Drew (2010): Metaphysics and Society: A Commentary On Caritas in Veritate. *Theological Studies*, 71.
- CISMAS, Ioana (2014): *Religious Actors and International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- CURRAN, Charles E. (2004): The Teaching and Methodology of Pacem in Terris. *Journal of Catholic Social Thought*, 1(1), 17–34.
- Darell (2019): The First And Second Gulf Wars. In HALL, Mark David – CHARLES, J. Daryl (szerk.): *America and the Just War Tradition. A History of U. S. Conflicts*. South Bend: University of Notre Dame Press, 251–271.
- DE RIEDMATTEN, Henri (1970): Presencia de la Santa Sede en los organismos internacionales. *Concilium*, 58.
- DREW, Christiansen (2017): The Church Says ‘No’ to Nuclear Weapons. Pastoral and Moral Implications. *La Civiltà Cattolica*, 1–14.
- DULLES, Avery (2003): *The Splendor of Faith: The Theological Vision of Pope John Paul II*. New York: Herder Verlag.
- DUURSMA, Jorri C. (1996): *Fragmentation and the International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EPPSTEIN, John (1935): *The Catholic Tradition of the Law Nations*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace by the Catholic Association for International Peace.
- ESPOSITO, Bruno (2006): Il rapporto del Codice di Diritto Canonico latiano con il Diritto internazionale. *Angelicum*, 83.
- FANNING, Don (2009): *Missions History of the Early Church*. Online: https://digitalcommons.liberty.edu/cgm_hist/2

- A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói
- FARAGÓ Tibor (2016): Világunk 2030-ban: a nemzetközi együttműködés új egyetemes programjának előzményei, lényege és értékelése. *Külgügyi Szemle* 15(2).
- FEENEY, Patricia (1993): The UN world conference on human rights. *Development in Practice* 3(3).
- FENNESSY, J. G. (1976): The 1975 Vienna Convention on the Representation of States in Their Relations with International Organizations of a Universal Character. *American Journal of International Law*, 70(1), 62–72.
- Ferenc pápa (2015): Enc., Laudato si. 2015.V. 24. n. 169. *Acta Apostolicae Sedis*, 107(9), 914–915.
- Ferenc pápa (2017): *Discorso ai partecipanti al Forum Internazionale „Migrazioni e Pace”*. Online: www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/february/documents/papa-francesco_20170221_forum-migrazioni-pace.html
- Ferenc pápa (2021): *Fratelli tutti*. Ford. Diós István. Budapest: Szent István Társulat. Online: www.katolikus.hu/media/Fratelli_tutti_keresheto.pdf
- FISCHL Vilmos (2019): Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye. In RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban a konfliktusokkal terhelt területeken*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó – Nordex, 25–29.
- FÖLLESDAL, Andreas (1998): Subsidiarity. *The Journal of Political Philosophy*, 6(2), 190–218. Online: <https://doi.org/10.1111/1467-9760.00052>
- FÖLLESDAL, Andreas (2014): Competing Conceptions of Subsidiarity. In FLEMING, James E. – LEVY, Jacob T. (szerk.): *Federalism and Subsidiarity*. New York: NYU Press, 214–230. Online: <https://doi.org/10.18574/nyu/9781479868858.003.0007>
- FONSECA, Aloysius (1989): Reflections on the Encyclical Letter Sollicitudo Rei Socialis. *Gregorianum*, 70(1), 5–24.
- FUMAGALLI CARULLI, Ombretta (2011): Concordats as Instruments for Implementing Freedom of Religion. *Ius Canonicum*, 51, 437–446.
- GATTI, Hilary (2012): The Humanities as the Stronghold of Freedom: John Milton's Areopagitica and John Stuart Mill's on Liberty. In BOD, Rens – MAAT, Jaap – WESTSTEIJN, Thijs (szerk.): *The Making of the Humanities*. Amsterdam: University Press.
- GAZDAG Ferenc (szerk.) (2011): *Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika*. Budapest: ZMNE.
- GENC Mustafa (2021): Fratelli Tutti: An Interpretation of Dialogue and Friendship in Society: An Islamic Perspective. *The Journal of Social Encounters*, 5(1).
- GLENDON, Mary Ann (2008): Justice and Human Rights: Reflections on the Address of Pope Benedict to the UN. *The European Journal of International Law*, 19(5).

- GOLEMBOSKI, David (2015): Federalism and the Catholic Principle of Subsidiarity. *The Journal of Federalism*, 45(4), 526–551. Online: <https://doi.org/10.1093/publius/pjv005>
- GOMES, Robin (2018): Holy See: Solidarity and Good Will Needed to Fight World Hunger. *Vatican News*. Online: www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-07/holy-see-un-hunger-report-2019-arellano.html
- GOMES, Robin (2019): Holy See Urges Promotion of Sustainable Agriculture, Rural Families. *Vatican News*. Online: www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-06/holy-see-fao-agriculture-food-migration-rural-sustainable.html
- GONELLA, Guido (1945): *Study of the Christmas Messages of Pope Pius XII. The Papacy and World Peace*. London: Hollis and Carter Limited.
- GRANT, John P. (2010): Subjects of International Law. *International Law Essentials*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 35–39.
- GURIAN, Waldemar – FITZSIMONS, Matthew A. (1954): *The Catholic Church in World Affairs*. South Bend: University of Notre Dame Press.
- HEBBLETHWAITE, Peter (1985): *John XXIII: Pope of the Century*. New York: Doubleday.
- HEHIR, J. Bryan (1990): Papal Foreign Policy. *Foreign Policy*, 78(1).
- HEHIR, J. Bryan (2012): Why Religion? Why Now? In SHAH, Timothy Samuel – STEPAN, Alfred – TOFT, Monica Duffy (szerk.): *Rethinking Religion and World Affairs*. New York: Oxford University Press.
- HOWARD, Rhoda E. – DONNELLY, Jack (1986): Human Dignity, Human Rights, and Political Regimes. *The American Political Science Review*, 80(3), 801–817. Online: <https://doi.org/10.2307/1960539>
- HUELS, John (2000): Introductory Canons. In BEAL, John P. – CORIDEN, James A. – GREEN, Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press.
- HUG, Simon – WEGMANN, Simone (2013): Ten Years in the United Nations: Where Does Switzerland Stand? *Swiss Political Science Review*, 19(2), 212–232.
- HUGHES, Glenn (2011): The Concept of Dignity in the Universal Declaration of Human Rights. *Journal of Religious Ethics*, 39(1), 1–24. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9795.2010.00463.x>
- HÜBLER, Flavia Petroncelli (2004): Komentár a 362. kánonhoz. In MARZOA, Ángel – MIRAS, Jorge – RODRÍGUEZ-OCAÑA, Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto: Wilson & Lafleur.
- ILLANES, José Luis (1990): Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la encíclica «Sollicitudo rei socialis». *Scripta Theologica*, 22(1).

- A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói
- JACOBS, Michael A. – LOWENSTEIN, Allard K. (1982): Security of the Person and Security of the State: Human Rights and Claims of National Security. *The Yale Journal of World Public Order*, 9(1), 1–9. Online: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/6805/06_9YaleJWorldPubOrd1_1982_1983_.pdf
- JANSSENS, Louis (1994): Thoughts About the Encyclical Veritatis Splendor. *Bijdragen: International Journal for Philosophy and Theology*, 55(2), 118–132.
- JODOK Troy (2017): Two “Popes” to Speak for the World: The Pope and the United Nations Secretary General in World Politics. *The Review of Faith & International Affairs*, 15(4), 67–78.
- JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard (2006): Die friedensethische Debatte im deutschen Katholizismus seit dem Ende des II. Weltkrieges. In Katholisches Militärbischofsamt (szerk.): *Festschrift 50 Jahre Katholische Militärseelsorge*. Heiligenstadt: Nomos, 285–317.
- JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard (2012): The Peace Ethics of Pope John Paul II. In JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard – BARBIERI, William A. (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Berlin–Boston: De Gruyter.
- KANE, Brian M. (1999): John XXIII and Just Cause for Modern War. *New Blackfriars*, 80(936), 56–72.
- KAY, Adrian (2017): Multi-Level Governance and the Study of Australian Federalism. In DANIELL, Katherine A. – KAY, Adrian (szerk.): *Multi-level Governance. Conceptual Challenges and Case Studies from Australia*. Canberra: ANU Press, 33–56. Online: <https://doi.org/10.22459/mg.11.2017.02>
- KECSKÉS D. Gusztáv (2016): Egy globális humanitárius szervezet munkás kezdetei. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és az 1956-os magyar menekültek. *Nemzet és Biztonság*, 4, 128–142.
- Keep working for peace and justice says Pope Francis*. Online: <https://news.un.org/en/audio/2015/09/604662>
- KENGOR, Paul (2018): *A Pope and a President: John Paul II, Ronald Reagan, and the Extraordinary Untold Story of the 20th Century*. Wilmington: ISI Books.
- KOBLER, John F. (1985): The Influence of Pacem In Terris. In KOBLER, John F. (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections on the Life- World Of The Church*. Dordrecht–Boston–Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 55–74.
- KOENIG, Christian (1991): Observer Status for the International Committee of the Red Cross at the United Nations. *A Legal Viewpoint*, 31(280), 37–48.
- KOSKENNIEMI, Martti (2011): Empire and International Law: The Real Spanish Contribution. *University Of Toronto Law Journal*, 61, 1–36.

- KRAEMER, Barbara (1998): Development – Principles for integral human development in *Sollicitudo Rei Socialis*. *International Journal of Social Economics*, 25(11/12).
- KRENN, Kurt (1982): Ein neuer Weg zu religiöser Erfahrung in der Enzyklika „Redemptor hominis” von Johannes Paul II. *Archive for the Psychology of Religion* 15(1), 45–57.
- LECLERCQ, Jacques (1962): The Significance of the Papal Encyclical *Mater et Magistra*. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 33(1–2), 82.
- Lecture by archbishop Jean-Louis Tauran on the theme „The Presence of the Holy See in the International Organizations”. Online: www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20020422_tauran_en.html
- LEO, Christopher – ENNS, Jeremy (2009): Multi-Level Governance and Ideological Rigidity: The Failure of Deep Federalism. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 42(1), 93–116. Online: <https://doi.org/10.1017/s0008423909090040>
- MADELEY, John (1992): Conference reports Earth Summit overlooks poverty now. *Land Use Policy*, 10.
- MAYAKI, Benedict (2020): *Pope to UN: Rethink the future of our common home*. Online: www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-09/pope-urges-multilateralism-towards-a-better-future.html
- MAZUR, Stanisław – KOPYCINSK, Piotr (2020): *Public Policy and the Neo Weberian State*. Oxfordshire: Routledge.
- MCGOWAN, Andrew B. (2014): *Ancient Christian Worship. Early Church Practices in Social, Historical, and Theological Perspective*. Grand Rapids: Baker Academic.
- MELNYK, Roman A. (2009): *Vatican Diplomacy at the United Nations a History of Catholic Global Engagement*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- MESSINA, Adele Zannoni (1978): *Chiesa e Comunità Europea*. Associazione Canonistica (szerk.): *La Chiesa e Comunità Politica dai Concordati alle nuove forme di intesa*. Roma: Associazione Canonistica.
- MIGLIORE, Celestino (2009): *The Holy See's Permanent Observer to the United Nations, to the 64th UN General Assembly*. Online: [www.un.org/ga/64/generalde bate/pdf/VA_en.pdf](http://www.un.org/ga/64/generalde%20bate/pdf/VA_en.pdf).
- MILES, Jack (2008): Benedict XVI at the United Nations. *Religion and Ethics*. www.pbs.org/wnet/religionandethics/2008/04/21/jack-miles-benedict-xvi-at-the-united-nations/695
- MILTON, John (1644): *Areopagitica*.
- MINNERATH, Roland (1998): The Position of the Catholic Church Regarding Concordats from a Doctrinal and Pragmatic Perspective. *Catholic University Law Review*, 47(2), 467–467.

- A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói
- MOLNÁR Dóra (2019): Az Egyesült Nemzetek Szervezete – kollektív biztonság. In MOLNÁR Anna – MARSAI Viktor – WAGNER Péter (szerk.): *Nemzetközi biztonsági szervezetek*. Budapest: Dialóg Campus.
- NOUAILHAT, Yves-Henri (2006): The Holy See, the United Nations, and the Protection of Human Rights under the Pontificate of John Paul II. *Relations internationales*, 127(3), 95–110.
- O’COLLINS, Gerald (2013): *The Second Vatican Council on Other Religions*. Oxford: Oxford University Press.
- OKULSKA, Urszula (2018): The Ethics of Intercultural Dialogue Reconciliation Discourse in John Paul II’s Pontifical Correspondence. In ARNETT, Ronald – COOREN, François (szerk.): *Dialogic Ethics*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 77–125.
- OTADUY, Javier (2004): Commentary on Canon 3. In Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rodríguez-Ocaña, Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto: Wilson & Lafleur.
- OTERO, Juna (1970): Church-State Relations in the Light of Vatican II. *Concilium*, 8, 113–125.
- PESCH, Otto Hermann (2006): *Ecumenical Potentials of Vatican II–40 Years After: 40*. Milwaukee: Marquette University Press.
- PESCHKE, Karl-Heinz (2012): *Moral Theology in Light of Vatican*. Eugene: Wipf and Stock, 630–656.
- PETKOVŠEK, Robert (2019): Teologija pred izzivi sodobne antropološke krize: preambula apostolske konstitucije Veritatis gaudium Theology Facing the Challenges of the Modern Anthropological Crisis: Preamble of the Apostolic Constitution Veritatis Gaudium. *Bogoslovni vestnik*, 79(1), 17–30.
- POTTMAYER Hermann (1985): Christliche Anthropologie als kirchliches Programm: Die Rezeption von ‚Gaudium et Spes‘ in ‚Redemptor hominis‘. *Trierer Theologische Zeitschrift*, 94(3), 173–187.
- PRÉLOT, Marcel (1975): *Storia del pensiero politico*. Milano: Mondadori (Oscar Studio).
- RADA Péter (2007): Átalakuló biztonsági kihívások, a biztonság dimenziói. In RADA Péter (szerk.): *Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*. Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 53–73.
- RAGAZZI, Maurizio (2009): Concordats Today: From the Second Vatican Council to John Paul II. *Journal of Markets & Morality*, 12(1), 113–151.
- RAWE, John – LIGUTTI, Luigi (1940): *Rural Roads to Security: America’s Third Struggle for Freedom*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company.
- RICCARDI, Andrea (2015): *Manifesto al mondo*. Milano: Jaca Book.

- RIEDMATTEN, Henry (1970): The Part Played by the Holy See in International Organizations. *Concilium*, 58(8), 74–93.
- RUGGIE, Gerard (1982): International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order. *International Organization*, 36(2), 379–415.
- RUMI, Giorgio: Il Concilio Vaticano II E Il Sistema Delle Relazioni Internazionali. In *Le deuxième Concile du Vatican (1959–1965)*. Roma: École Française de Rome, 745–754.
- RYNGAERT, Cedric (2011): The Legal Status of the Holy See. *Goettingen Journal of International Law*, 3(3).
- SCHMITZ, Heribert (1999): Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 3. kánonjához. In LISTL, Joseph – SCHMITZ, Heribert (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.
- SCWEICKHARDT, Gottfried (2014): *Nemzetközi Katasztrófaelhárítási Jog*. Budapest: NKE, 31–36.
- SHADLE, Matthew (2017): *Fraternity and Solidarity in Pope Benedict XVI's Caritas in Veritate*. *Catholic Moral Theology*. Online: <https://catholicmoralthology.com/fraternity-and-solidarity-in-pope-benedict-xvis-caritas-in-veritate/>
- SHADLE, Matthew (2018): *Globalization and Benedict XVI's Caritas in Veritate*. Oxford: Oxford University Press.
- SIRICO, Robert A. (2009): The Pope on 'Love in Truth. *The Wall Street Journal*. Online: <http://online.wsj.com/article/SB124718187188120189.html>
- SLASINKI, Carolyn J. (1980): The New International Economic Order: Christian Principles between Developed and Developing Countries. *The Catholic Lawyer*, 25(2).
- SPIEKER, Manfred – LUTZ, David (2018): The Quiet Prophet: Benedict XVI and Catholic Social Teaching. *Thought and Culture*, 21(1), 64–82.
- SPINELLI, Lorenzo (1985): *Il diritto pubblico ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*. Milano: Giuffré.
- SQUICCIARINI, Donato (2005): Storia peculiarità e finalità della diplomazia della Santa Sede: impegno per la pace, da parte della Chiesa e dei papi dell'ultimo secolo. *Apollinaris*, 78(1/2).
- Stand for Peace and Harmony Says Guterres, Following Meeting with Pope Francis*. Online: <https://news.un.org/en/story/2019/12/1054091>
- STRAND, Vincent (2017): On Method, Nature and Grace in Caritas in Veritate. *Nova et vetera*, 15(3), 835–852.
- SYBESMA-KNOL, Neri (1981): *The Status of Observers in the UN*. Brussels: Vrije Universiteit Brussel.

- A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kapcsolata – a békeépítés sajátos dimenziói
- SZALAI Anikó (2013): A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt? *Pro futuro*, 1, 67–78.
- TADJBAKSHSH, Shahrbanou (2013): *In Defense of the Broad View of Human Security*. Abingdon: Routledge Handbook of Human Security.
- TAVARD, George H. (2007): *Vatican II and the Eucumenical Way*. Marquette: University Press Milwaukee.
- TAYLOR, Leonard Francis (2020): *Catholic Cosmopolitanism and Human Rights*. Cambridge: University Press.
- TERMEER, Catrien J.A.M. – DEWULF, Art – VAN LIESHOUT, Maartje (2010): Disentangling Scale Approaches in Governance Research: Comparing Monocentric, Multilevel, and Adaptive Governance. *Ecology and Society*, 15(4), Online: <https://doi.org/10.5751/es-03798-150429>
- The Holy See at UNESCO: Educating in an Integral Ecology*. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/04/15/160415c.html>
- THÉRIEN, Jean-Philippe – JOLY, Philippe (2014): „All Human Rights for All”: The United Nations and Human Rights in the Post-Cold War Era. *Human Rights Quarterly*, 36(2), 373–396.
- THÜRER, Daniel (2011): *Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Hague: Hague Academy of International Law.
- Treaties, States Parties and Commentaries – Holy. See*. Online: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountrySelected.xsp?xp_countrySelected=VA
- TRENT, John – SCHNURR, Laura (2018) (szerk.): *A United Nations Renaissance. What the UN Is, and What It Could Be*. Berlin–Toronto: Opladen – Verlag Barbara Budrich.
- UJHÁZI Lóránd (2019): A nukleáris elrettentés a katolikus egyház megnyilatkozásainak a fényében. *Hadtudományi Szemle*, (12).
- VEROSTA, Stephan (1972): The Holy See and International Organizations. *Worldview*, 15(7).
- WALF, Knut (2003): The Nature of the Papal Legation: Delineation and Observations. *The Jurist*, 63.
- WEBER, Helmut (1994): Zur Enzyklika Veritatis Splendor. *Trierer Theologische Zeitschrift*, 169, 161–187.
- WEIGEL, George (2010): *The End and the Beginning: Pope John Paul II – The Victory of Freedom, the Last Years*. New York–London: Doubleday.
- WEINERT, Matthew S. (2015): *Making Human. World Order and the Global Governance of Human Dignity*. Michigan: University of Michigan Press.

- WRIGHT, Robert Francis (1930): *Medieval Internationalism: The Contribution of the Medieval Church to International Law and Peace*. London: Williams and Norgate.
- ZAMOJSKA, Małgorzata (2011): Human Rights in the Teachings and Practices of Benedict XVI. *Polish Political Science*, 40.
- ZIZOLA, Giancarlo – NOBÉCOURT, Matilde (1978): *L'Utopie du pape Jean XXIII*. Paris: Seuil.